

HARP
SANAT

1939: ZOKA
1952: NATO
Hasan Bögün

1939: ZOKA
1952: NATO

Harp Sanat©

www.harpsanat.com

harpsanat@matbumedya.com

0850 304 22 03

Yayıncı Sertifika No 28740

Genel Müdür: Emrah Çelik

Genel Yayın Yönetmeni: Özgür Türkoğlu

Editör: Dilara Altun

Son Okuma: Özgür Türkoğlu

Mizanpaj Tasarım: Yusuf Efe

Kapak Tasarım: Yusuf Efe

1. Basım, İstanbul, Mayıs 2026

ISBN: 978-625-5717-14-6

Tilki Kitap Matbaa / İstanbul

Matbaa Sertifika No: 48138

Harp Sanat Yayınevi tarafından baskıya hazırlanan
eserlerin hukuki sorumluluğu tamamen yazara aittir.

Hasan Bögün

İÇİNDEKİLER

HARP SANAT YAYINEVİNİN YAYIN ESASLARI.....	7
ÖN SÖZ.....	9
GİRİŞ	19
SOVYETLER DAĞILDI AMA NATO KALDI.....	23
FALİN'İN GORBAÇOV'A UYARISI	41
I. BÖLÜM: ABD'NİN EMPERYALİST TARİHİ	49
20. YÜZYIL BAŞINDA SÖMÜRGEÇİLİK.....	51
KUŞ BAKIŞI SÖMÜRGEÇİ DEVLETLER.....	55
ABD'NİN YÜKSELİŞİ	59
ABD YAYILMACILIĞININ İDEOLOJİSİ VE SİYASETİ	63
MAHAN VE EMPERYALİST STRATEJİ	71
YAYILMACILIK VE MONROE DOKTRİNİ	77
PANAMA KANALI.....	85
HAWAİ'NİN ELE GEÇİRİLMESİ	89
İSPANYA İLE SAVAŞ; KÜBA, FİLİPİNLER.....	93
ÇİN VE "AÇIK KAPI" NOTALARI.....	103
II. BÖLÜM: HEGEMONYA AYGITI NATO.....	107
ATLANTİK ŞARTI VE İTTİFAKI.....	109
SAVAŞ SONRASININ HESAPLARI.....	113
TRUMAN'IN İLK DÖNEMİ	121
SOVYET DÜŞMANLIĞI SUYUN YÜZÜNE ÇIKIYOR.....	125
SOVYETLER'İN KAYGISI GÜVENLİK	133
UZUN TELGRAF	137
FRANSA VE İTALYA'DA MÜDAHALELER.....	141
ATOM TEKELİNİ KORUMA MANEVRALARI.....	147
TRUMAN DOKTRİNİ	153
MARSHALL PLANI.....	163
ASKERİ İTTİFAK ARAYIŞLARI.....	167
NATO KURULUYOR.....	171
1945 DÜZENİ	185

III. BÖLÜM: MAKAS DEĞİŞİKLİĞİ	187
İDEOLOJİK ÇÖZÜMLEME.....	189
ORTAKLAŞA GÜVENLİK.....	209
MONTRÖ GÜVENLİK KİLİDİ.....	211
ATATÜRK DEVREDE.....	217
DİPLOMATİK ATAKLAR.....	221
İNGİLTERE KARAR DEĞİŞTİRİYOR.....	225
KONFERANSA DOĞRU.....	231
UZLAŞMA.....	239
BOĞAZLAR VE SOVYETLER.....	243
İNGİLTERE BALKAN ANTANTINI DAĞITTI.....	267
GARANTİLER: ÇEKOSLOVAKYA, POLONYA, YUNANİSTAN, ROMAN- YA.....	275
ZOKANIN YUTULDUĞU AN.....	295
İNGİLİZ-ALMAN DENGESİ.....	303
ORDUNUN DURUMU.....	307
FRANSA YENİLDİ.....	311
MOLOTOV-HİTLER GÖRÜŞMESİ.....	315
KAZABLANKA'DA ALINAN KARAR.....	325
KONFERANSLAR.....	337
7 HAZİRAN'A DOĞRU.....	347
SÜREÇ HIZLANIYOR.....	379
OLAYLAR VE KOMÜNİST AVI.....	389
ABD HAREKETLENİYOR.....	395
MISSOURI'NİN SEFERİ.....	397
İNGİLTERE İLE İTTİFAK TAZELEME.....	401
NOTAYA NOTA.....	405
TRUMAN DOKTRİNİ VE TÜRKİYE.....	419
MARSHALL YARDIMI VE BEDELİ.....	427
VE NATO.....	433
ASYA'NIN BÖĞÜRÜNDE STRATEJİK KÖPRÜBAŞI ELDE ETMEK....	445
SON SÖZ	449
EKLER EK 1: ATLANTİK ŞARTI	457
EK 2: KUZEY ATLANTİK ANTLAŞMASI	459
EK 3: ORDU DERGİSİ'NDEN	463
EK 4: KONTRGERİLLANIN ÖRGÜTSEL BELGESİ VE ŞEMALARI	475

HARP SANAT YAYINEVİNİN YAYIN ESASLARI

Harp Sanat Yayınevi, şanlı Silahlı Kuvvetlerimizde yıllarca görev yapmış olan emekli bir subay tarafından ülkemizdeki askeri tarih çalışmalarına katkı sağlamak için 2021 yılında kurulmuştur. Bilimin ışığını rehber edinen Yayınevimiz, Atatürkçü bir çizgide, bağımsız yayıncılık faaliyetlerinde bulunmayı temel ilke edinmiştir. Yayınevimiz, yayımlayacağı nitelikli eserlerle ülkemizde askeri tarih alanında hissedilen eksikliği gidermeyi amaçlamaktadır.

Bilindiği üzere toplumların tarihi incelendiğinde askerlikle ilgili hususların siyasi, sosyal ve kültürel alanlara doğrudan veya dolaylı etkilerinden söz edildiği görülmektedir. Bu etkilerin tespit ve değerlendirmesinin, günümüze ve hatta geleceğe bakan yönlerinin ortaya konulmasının fert ve devlet ölçeğindeki gelişime önemli katkılar sağlayacağı üzerinde durulmaktadır.

Sosyal bilimlerde askerî konulara ağırlık veren çalışmalar, Birinci Dünya Savaşı sonrasında önem kazanmaya başlamıştır. Zamanla genel tarih araştırmaları içinde kendine özgü bir anlayışa dönüşerek askerî tarih adı altında toplanan bu alandaki çalışmalar, Batı'da XXI. yüzyılda büyük bir hız kazanmışsa da Türkçe literatürde ne yazık ki henüz arzu edilen seviyeye ulaşamamıştır.

Karakter ve kültür kodlarımızda var olan askerliğe ve ona dair çalışmalara ivme kazandırılarak bu alandaki eksikliğin nitelikli eserlerle giderilmesine ihtiyaç duyulmaktadır. Aksi hâlde bu boşluğun akademik olmayan, ideolojik birtakım amaçlarla, bilgi ve belgeye dayanmayan yorumlarla ve popülist eserlerle doldurulması başka sorunları da beraberinde getirecek, ortak tarih bilincinin oluşumuna zarar verebilecektir.

Yayınevi olarak bu bilinçle, imkânlarımız nispetinde faydalı çalışmalar ortaya koymayı arzu ediyoruz. Bu alandaki akademisyen ve yazarlarla koordineli çalışmalar yürüterek akademik, tarafsız ve güvenilir kaynaklardan oluşan yerli ve yabancı nitelikli eserlerle okuru buluşturmak istiyoruz. Kuramsal kaynaklardan edebî eserlere kadar geniş bir yelpazede yapacağımız yayınlarla, askerliği meslek olarak benimseyenlerin yanında askerî tarihe ilgi duyan herkese hitap

ÖN SÖZ

eden akademik ve edebî eserler ile başvuru koleksiyonu oluşturmaya çaba sarf edeceğiz.

Tarihin tozlu raflarında unutulmaya yüz tutmuş, sandıklarda kilitli kalan hatıraların, yazma eserlerin, baskısı tükenmiş kitapların; Yükseköğretim kurumlarında büyük emekler verilerek hazırlandıktan sonra atıl kalan değerli çalışmaların gün yüzüne çıkarılması için atacağımız adımlarla, bu türdeki yayınların ve disiplinler arası müşterek akademik çalışmaların artmasında teşvik edici bir rol üstlenmek istiyoruz.

Askerlik mesleğinin ilgi sahası içinde önemli bir yer tutan yönetim, liderlik, strateji ve organizasyon konularıyla yeni modellere ilham verecek çalışmaları okurla buluşturmayı da hedefliyoruz.

Askerî geleneklerin oluşturulması, geliştirilmesi ve sürdürülmesi amacıyla özellikle tarihe mal olmuş komutan ve stratejistlerin düşünce ve tecrübelerinin sonraki nesillere aktarılmasına hizmet edecek biyografi ve hatıratlarının yanında tenkit ve kritiklerini yayınlamayı amaçlıyoruz.

Harp tarihinin konuları dışında kalan ancak yazarı veya işlediği konu itibariyle daha çok sosyal tarihin ve edebiyatın alanına giren eserlerin yayınlanmasının da önemli bir boşluğu dolduracağına inanıyoruz.

Her safhasını akademik bir titizlikle takip edeceğiz, editörlük çalışmalarına önem vereceğimiz yayınlarımızda Türk Dil Kurumunun Yazım Kılavuzu'nda belirtilen esaslar çerçevesinde hareket edeceğiz.

Faydalı olabilmek niyet ve gayretiyle...

Az çok bilinen hikâyedir anlatılan. Başta Doğan Avcıoğlu olmak üzere pek çok yurtsever aydınımız enine boyuna inceledi. Neden bir de ben yazma gereğini duydum?

Bu araştırmayı yapmaya ve kitabı yazmaya beni iten başlıca neden, NATO ittifakına girmiş olmanın şimdilerde daha açık seçik görülen Türkiye'nin çıkarına olmadığı, hatta zarar verdiği düşüncesine, konuyla ilgilenmeye başladıktan hemen sonra ikna olmuş olmamdır. Bir kere eşik aşılınca sorular sökün etti ve kafamda dönüp durdu:

- NATO'ya katılmak yalnızca bir askerî ittifaka dâhil olmak mıdır? Aynı zamanda köklü bir ideolojik makas değişikliği yaparak Anglosakson liberalizmine çıpalanmadık mı?
- Türkiye Cumhuriyeti Anglosakson liberalizmiyle çarpışarak kurulmamış mıydı? Madem çıpalanacaktık neden çarpıştık?
- Türkiye Cumhuriyeti kuruluşunda önüne “muasır medeniyet seviyesine ulaşmayı” hedef olarak koymamış mıydı? Muasır medeniyet seviyesi, nasıl Osmanlı'da bile sınırlı ölçüde destek bulan 18. yüzyıldan kalma Anglosakson liberalizmi oldu?
- Türkiye'yi yönetenler “Millî çıkarlarımız gereğince NATO'ya üye olduk.” deyip durduklarına göre, bu durumda kuruluştaki ideolojiyi reddetmek mi oluyor millî çıkarlar?

Bu sorular haklı ve yerindedir. Çünkü İkinci Dünya Savaşı'nın arkasından ülkemize biri giden biri gelen Amerikan heyetleri, siyasi hayatımızdan ekonomimize, sanayileşmemizden tarıma, ulaşım sistemimizden eğitime, planlamamızdan kamu kurumlarımıza, sağlık sistemimizden kültür ve sanata, beslenme alışkanlıklarımızda¹ kiminle dost olup kime hasım olacağımıza, yurdumuzu nasıl savunacağımıza, ordumuzun, iç güvenlik örgütümüzün ve istihbaratımızın yapılanmasına ve eğitimine² kadar, halk deyimiyle iğneden

¹ Kaç kuşak, hayvancılık ülkesi olduğumuz hâlde süt yerine cephedeki Amerikan askerleri için üretilen ama tüketilemeyen, Amerikan bayrağı ve tokalaşma damgalı süt tozu içti?

² Gazeteci Çetin Altan, 27 Mayıs'tan sonra idam edilen Demokrat Partili Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu'nun 1953 yılında NATO daimî temsilcisiyken kendisine şunları dedi-

ipliğe her şeyimizi yeniden “dizayn” eden reçeteleri elimize tutuşturdular. Reçetelere nezaret etmek üzere işbirlikçi sermayedarlar ve liberal yardakçılar türettiler. Ve daha ne oluyoruz diyemeden “Küçük Amerika” yoluna giriverdik, reçeteler durmadan güncellendi.¹Amerikan çavuşuna selam duran rütbeli subaylarımız çıktı.

Biz delikanlılar “NATO’ya hayır!” dedikçe, Türkiye Cumhuriyeti devletinin en tepelerinden, “NATO’ya girmeseydik Sovyetler Birliği bizi uydusu² yapacaktı. Boğazları, Kars ve Ardahan’ı isteyen Stalin’e karşı bizi NATO korudu. NATO sayesinde Sovyet tehditlerine boyun eğmedik.” denildi durdu. Aslında dolaylı bir itiraf var burada: Sovyet uydusu olmadık, Amerikan uydusu olduk. İlla uydu olacağız ya!

Bu propaganda, genç dimağlarımızda başka sorular dizisine kapı açıyordu:

Doğru muydu? Vladimir İlyiç Lenin’in önderlik ettiği Bolşevik Devrimi’yle kurulan Sovyetler Birliği, bütün dünyadaki milyonların eşitlikçilik idealinin simgesi olma iddiasındaydı. Ve onu inşa etmenin esas yükünü çeken Jozef Stalin, gerçekten ülkemizin toprak bütünlüğünü bozacak, millî egemenliğimize kastedecek taleplerde bulunmuş olabilir miydi? Eğer öyle ise, Millî Kurtuluş Savaşı’mız sırasındaki ve Cumhuriyet’in ilk dönemindeki Mustafa Kemal Atatürk-Lenin dostluğuna ne olmuştu? Toprak ve üs istemek de sol içinde çok tartışılan Stalin’in hatalarından biri miydi? Stalin gerçekten toprak ve üs talebinde bulunduysa, buna karşı tutumumuz ne olmalıydı? İsmail Bilen’in TKP’sinin ve onun gibi davranan kimi sol grupların bu konularda da Sovyetler Birliği’ne toz kondurmayan çizgisine ne demeli? Amerikan emperyalizmine karşı mücadelenin bayraktarlığını yapan devrimciler, eğer doğruysa Sovyetler Birliği’nin toprak ve üs taleplerini görmezden gelebilir miydi? Yoksa “Sovyetler Birliği bizden Boğazları istedi; Kars’ı, Ardahan’ı istedi.” propagandası düpedüz yalan mıydı?

Sorular dizisi böyle uzayıp gidiyordu.

ğini yazdı: “Bir devlet sırrı vereceğim sana. Ne yaz ne de kimseye söyle. TSK’nın yüzde 95’ini NATO’ya bağladım. Bütçedeki büyük bir ağırlıktan kurtulduk böylece. Ne meclisin ne de İsmet Paşa’nın bundan haberi yok.” Sabah, 15 Eylül 2000.

¹ 27 Mayıs 1960 Devrimi’ni yapan Millî Birlik Komitesi üyesi Haydar Tunçkanat, birbirinden türetilen ve Amerikan mali yardımıyla berkiştirilen bu reçetelerin bir dökümünü çıkarmıştı. Bk. *İkili Anlaşmaların İçyüzü*, Kaynak Yayınları, İstanbul, Mayıs 2001.

² Bu uydu olma deyimini, muhtemelen, Türkiye için ilk kez Mustafa Kemal Atatürk’ün Cumhurbaşkanı olduğu 1936’da kullanan İngiltere Dışişleri Bakanı Antony Eden’den öğrenildi.

Nereden ve kimden gelirse gelsin dış müdahaleye karşı çıkmak, bilimsel sosyalist devrimciliğin en başta gelen ilkelerinden biridir. Her ülkenin devrimcisi kendi devriminden sorumludur. Kimse kimse için devrim yapmaz. Devrim iç dinamiğinin eseridir, içeride devrimi isteyen sınıfların harekete geçmesiyle mümkündür. Bu sınıflar halkın en yurtsever kesimleridir ve dünya sosyalizminin önderlerinden Stalin bile olsa, bir yabancıyı yurdumuza yan gözle bakmasını kabul edemez. Devrimci, kimden gelirse gelsin yabancı müdahaleye göz yumarsa, devrimi yapacak olan kuvvetle birleşemez. Dış müdahale, sosyalist bir devletten de gelse, ülke içinde devrimi yapacak dinamiği yaralar. Tarihte bunun örnekleri var.

Stalin hata yapmışsa nasıl tutum alınacağı konusu tamam da, en baştaki sorular ne olacak? Hatta başka yeni sorular: Emperyalizmle savaşarak başarılı olan ve bu yönüyle haklı olarak evrensel bir nitelik kazanan ilk millî demokratik devrim, Stalin hata yaptı diye kendi çizgisinden nasıl sapar? Bu durum kendini inkâr değil miydi? Hem diyelim Stalin’in Türkiye’den toprak ve üs koparmak emelleri vardı, Birinci Dünya Savaşı’nın arkasından bütün vatan sathı “yedi düvel” düşman kontrolü altına girmişken, açık işgal koşullarında Kurtuluş Savaşı’nı başarıların dizleri neden bu kez titremişti? Atom bombasına sahip ABD’nin Avrupa’da yığınak yaptığı ve Sovyetler Birliği’ne saldırmak için bahane aradığı bir sırada, Stalin üçüncü dünya savaşını göze alarak Türkiye’ye saldırabilir miydi?

Dedim ya; sorular, sorular... Kapsamı ideolojik alana uzanan sorular...

12 Eylül darbesi yapıldığı sırada Ortadoğu Teknik Üniversitesi’nde (ODTÜ) öğrenciydim. Darbenin hazırlanışından itibaren Amerikancı yüzü ilk bakışta sırtıyordu. Darbeye karşı doğru bir mücadele yürütmek için, Türk Silahlı Kuvvetleri içindeki Amerikancı yapılanmayı anlamak kritik önemdeydi. Bu da NATO ittifakını anlamayı zorunlu kılıyordu.

ODTÜ’nün zengin kütüphanesinde NATO ile ilgili İngilizce yazılmış kitapları ve süreli yayınları okumaya giriştim. Dikkatimi bir şey çekti: NATO’ya karşı mücadelenin bayraktarlığını yapmış üniversitelerden biri olan ODTÜ’de, NATO hakkındaki yayınları hemen hemen hiç kimse okumamıştı. Örneğin, NATO’nun tarihini anlatan bir kitabı, kitabın arka kapağının içinde bulunan karttaki kayda göre, benden önce 1969’da bir kişi okumuştur. Tek tek her Türkiye Cumhuriyeti yurttaşının hayatına değmenin ötesinde, Cumhuriyeti kuruluş ideolojisinden saptıracak denli etkili olmuş bir örgüte böylesine ilgisizlik... Şaşırmıştım. Oysa “Mücadelede öncelikli kural hasmı tanımadır.” lafi dilimizden düşmüyordu.

Öğrenim günlerimde başlayan Türkiye-NATO ilişkisi, Türkiye'nin NATO'ya girişi araştırmalarım, 30 yıl bilfiil yaptığım gazeteciliğim boyunca sürdü, hâlen sürüyor.¹ Vardığım sonucu birkaç cümleyle özetleyecek olursam şöyle demeliyim:

Geçen yüzyılın başından 1950'li yıllara kadarki yarım yüzyıl, Türkiye'yi doğrudan etkileyen dünyanın en çalkantılı dönemlerinden biriydi. Araştırmacıların ve tarihçilerin sırtında yumurta küfesi yok, olmuş bitmiş olayları meşrebine göre yorumlamak hayati derecede vahim sonuçlar doğurmaz. Ama o çalkantıları bizatihi yaşarken bir ülkenin yazgısını elinde tutanların pek de fazla seçeneği olmamış olabilir. Kantarın topuzu bu kadar kaçmama-lydı belki...

Tamam da yukarıda sorulmuş olan sorular da orta yerde duruyor. O soruların hayatiyet boyutu yok mu? İdeoloji söz konusu olunca iyi niyetli yargılar hâkim ideolojiye teslimiyet olmaz mı?

İsmet İnönü için "Kafasının içinde 40 tilki dolaşır, kırkının kuyrukları birbirine değmez." denirdi. Bu şöhrette, muhtemeldir, İkinci Dünya Savaşı sırasında, sınırlarımıza dayanmış olan savaşın Türkiye'ye bulaşmasını önleyen dengeciliğinin payı vardı. Az buz bir dengecilik değildi bu; birbiriyle savaşan İngiltere'yi, Fransa'yı, Nazi Almanyası'nı, ABD'yi aynı anda idare etmek büyük maharet isterdi. Bir yandan İngiltere ve Fransa ile askerî ittifak yapacaksınız; bir yandan Almanya ile dostluk anlaşmaları yapıp savaş sanayisi için mutlak gerekli olan kromu satacaksınız ve Alman yardımcı savaş gemilerinin boğazlardan geçişine göz yumacaksınız; bir yandan da İngiltere'nin yerini alarak dünyanın hegemonu olacağı gözükken ABD'ye üs açacaksınız; Londra'nın arzusu hilafına Washington ile özel bir ilişki kurmanın yollarını arayacaksınız vs...

Esasen savaşın Türkiye'ye sıçramamış olmasını büsbütün İnönü'nün maharetinden bilmek tartışmalıdır. Alman Genelkurmayı, Fransa saf dışı kalmış olsa da Sovyet ve Akdeniz Havzası-Kuzey Afrika cephelerine ek olarak üçüncü bir cephe açıp Türkiye'yi Sovyetler, İngiltere ve ABD ile aynı safta savaşa çekmeyi düşünemezdi. Savaş dışı bir Türkiye, acil durumlarda dayatmalarla Boğazlardan Sovyetler'e müdahale ve Sovyetler'in Türk kökenli nüfusu içinde yıkıcı faaliyet köprüsü şansını elde tutmak demektir ve Almanya'nın daha çok işine gelirdi. Olan da buydu. Gerçi Almanya Türk topraklarından Irak'a

asker geçirmeyi istemişti, Türkiye'yi işgal planları yapmıştı. Ne var ki bunlar Türkiye'yi bir yandan yoklarken bir yandan "yumuşatmak" ve Nazi karşıtı cepheye kaymaktan alıkoymak içindi. Almanya eninde sonunda Türkiye'ye saldırabilirdi, ama Sovyetler'i saf dışı bırakmadan hayır! Türk yöneticilerinin düşmanca duygularına karşın, gerçekte Türkiye'yi Alman saldırısından ve savaşın alevlerinden koruyan Sovyetler oldu. En azından bu hakkı teslim etmek İnönülerin borcuydu. Türkiye'nin aşırı derecede abarttığı İtalya'nın savaşma gücünün o denli büyüülecek kadar olmadığı Arnavutluk ve Yunanistan'da ortaya çıktı. Almanya imdada yetişmeseydi yenilmişti.

İnönü'nün mahareti şuraya kadar: Türkiye, askerî ittifak anlaşması imzaladığı hâlde, işgale uğradığında Fransa'nın yardımına koşmayarak Yunanistan işgal edildiğinde harekete geçmeyerek savaş dışı kalma arzusunun göstermişti. Nazi Almanyası ile arka arkaya imzalanan saldırmazlık paktı ve ticaret anlaşması, bu arzuyu Almanya lehine dengeleyen belgelerdi. Almanya'ya da bu yetiyordu.

Her neyse, bunlar eninde sonunda taktik konulardı ve taktik konulardaki maharet Türkiye için iyi de oldu. Peki ya stratejik ve ideolojik konulardaki kırılmalar?

Savaşın bütün tarafları idare eden İnönü'nün dengeciliği, savaşın en ağır yükünü çeken ve teslim oluşla sonuçlanan Nazi Almanyası'nın yenilgisini hazırlayan Sovyetler Birliği'nden yana hiç çalışmadı. İnönü'nün "Millî Şef" döneminin önde gelen yöneticilerinin büyük çoğunluğu, savaşta Sovyetler Birliği'nin yenilmesini canı gönülden istiyorlardı. Birkaç örnek: İnönü, Şükrü Saracoğlu, Hasan Saka, Numan Menemencioğlu, Feridun Cemal Erkin... Saracoğlu savaş beklentisini, Almanya Büyükelçisi Franz von Papen'e 27 Ağustos 1942'de "Bir Türk olarak Rusya'nın yıkılmasını hararetle arzu etmekteyim ve böyle bir fırsat bin yılda bir defa ortaya çıkar." diye ifade etti.

Avrupa'da savaş bitiren 1945 Temmuz'undaki Potsdam Konferansı'ndan Truman Doktrini'nin ilan edildiği Mart 1947'ye kadar, Türk diplomatları her yakaladıkları ABD görevlisine, "Rusya Balkanlar'da yığınak yapıyor, İran'da askerleri bulunuyor. Ha saldırdı ha saldıracak." dediler. Yetmedi, Türkiye Winston Churchill'i ve öteki İngiliz yetkililerini devreye soktu. Her defasında ABD'den "Abartıyorsunuz, Sovyetler yeni bir savaşa hazırlanmıyor." yanıtını aldılar. Bu durum, kapsamında hemen hemen sadece Türkiye ve Yunanistan bulunan, komünizmle mücadele içerikli Truman Doktrini'nin ilanı ile birlikte değişti. Türkiye'ye Sovyetler ile sorunlarını ikili diplomatik ilişkiler üzerinden çözmesini salık veren ABD gitti, Moskova'ya Türkiye no-

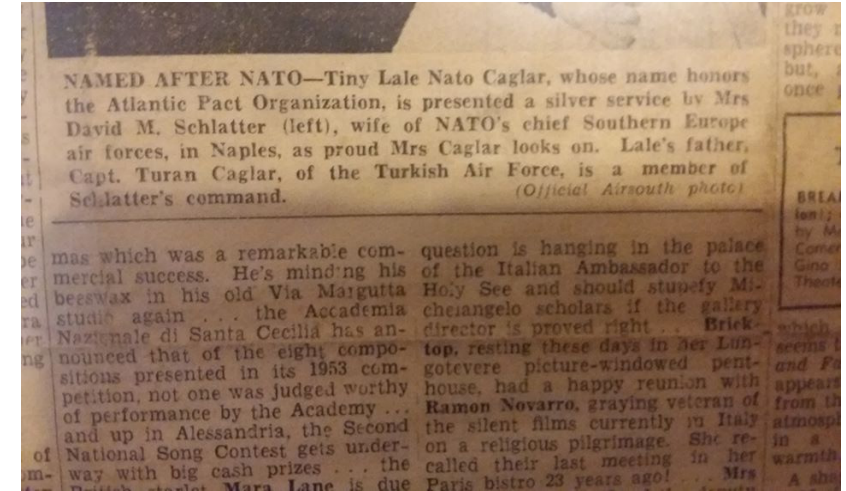
¹ 2007 yılında Kaynak Yayınları'ndan çıkan *ABD ve AB belgeleriyle Türk ordusu, 12 Eylül 1980'den çuval olayına* isimli kitabım bu araştırmanın ilk ürünüdür.

talari veren ABD geldi.

Ne oldu da böyle oldu?

ABD'nin kendi içindeki, Fransa ve İtalya¹ gibi Batı Avrupa ülkelerinde de belirtileri görülen ve NATO'yu kurmaya götüren değişimin sonucuydu bu yeni tutum. Almanya ve Japonya yenilmişti, İngiltere yenilmese de yenilmiş, 1947 Şubat'ında Türkiye ve Yunanistan yükümlülüklerini artık kaldıramayacağını ABD'ye bildirerek, emperyalist sistemin liderliği tahtından kendi iradesiyle feragat ettiğini ilan etmişti. Engel olarak yalnız Sovyetler kalmıştı. ABD kendi işine bakmalı, hegemonyasının taşlarını döşemeliydi. İleriki sayfalarda ayrıntıları belgeleriyle okuyacaksınız.

İnönü yönetimi ve arkasından gelen Demokrat Partili Celal Bayar-Adnan Menderes iktidarı yukarıdan aşağıya topluma öylesine bir Sovyetler Birliği ve komünizm düşmanlığı boca ettiler ki Diyanet İşleri Başkanlığının "cihad" fetvası verdiği Kore savaşında yüzlerce Mehmetçik'in neden şehit olduğunu soran olmadı. Türkiye 1952'de ittifaka alındıktan sonra NATO marşları bestelendi ve okundu, Yüzbaşı Turan Çağlar kızına NATO adını koydu² vs...

¹ Bu iki ülkede faşizme ve Alman işgaline karşı direniş hareketlerini kurup yöneten komünist partileri, işgal sonrasında yüzde 30'lar-40'lar dolayında halk desteği alarak birinci parti oldular ve kurulan ilk hükümetlerde yer aldılar. ABD, iki ülkede de hükümetleri komünist bakanları atmaları için tehdit etti, yeniden yeniden seçimler yaptırdı. Bakı olmayacak, Fransa'da, daha sonra NATO'nun gizli örgütü olan Plan Blue'yi, İtalya'da Gladyo'yu devreye soktu. Gladyo, İtalya Komünist Partisi lideri Palmiro Togliatti'ye suikast düzenledi. Bk. Daniele Ganser, *NATO'nun Gizli Orduları-Gladio Operasyonları, Terörizm ve Avrupa'nın Güvenlik İlkeleri*, Güncel Yayıncılık, Üçüncü Basım Ocak 2006, İstanbul, s. 128 ve 164-166. Ayrıca Marcella ve Maurizio Ferrara, *Palmiro Togliatti Yaşamı-Savaşı*, Yarı Yayınları, İstanbul, Ocak 1988, s. 296 ve devamı.

² Hava Yüzbaşı Turan Çağlar NATO'nun Napoli'deki Güney Avrupa Müttefik Hava Kuvvetleri'nde görev yaparken, yeni doğmuş olan kızına Lale NATO adını koydu. NATO Güney Avrupa Müttefik Hava Kuvvetleri Komutanı David Schlatter'ın eşi bebeğe gümüş bir madalya taktı. Çağlar, övünç kaynağı olarak olayı haber yapan 25 Şubat 1954 tarihli *The Daily American* gazetesinin sayfasını resimde görüldüğü gibi çerçeveletti. Turan Çağlar daha sonra Milli İstihbarat Teşkilatı'nda (MİT) görev yaparken ABD'ye gizli bilgiler verdiği suçlamasıyla tutuklandı.

Görsel 1: Turan Çağlar'ın çerçevelediği Amerikan gazetesinin sayfası

Mehmet Ali Güller, kitabın hayli uzun süren yazımı boyunca sık sık mükemmeliyetçilik ile tembelliğin madalyonun iki yüzü olduğunu bana hatırlattı. Kendisine ve şahsında destek olan herkese teşekkür ederim.

Türkkaya Ataöv hocamızın çalışmalarından çok yararlandım. Hele ABD'nin emperyalistleşme sürecinin ideolojik ve teorik temellerini inceleyen *Amerikan Belgeleriyle Amerikan Emperyalizminin Doğuşu*¹ kitabı ki Amerikan Kongre Kütüphanesi'ndeki 19. yüzyılın konuyla ilgili kaynaklarına dayanması itibarıyla muhtemelen dünyada tektir. Bir yayıncı çıksa da bu kitabı yeniden bassa ne iyi olur! Yine, Ataöv Hoca'nın internet ortamında rastladığım ama yayınlandığı organı ve yayın tarihini netleştiremediğim "Doğu Avrupa'nın Sosyalistleşmesinden Truman Doktrini'ne Kadar Soğuk Harp" başlıklı makalesi de ABD'nin "Soğuk Savaş"ı başlattığı dönemi çözümlenmede yararlı oldu. Andığım nedenle makaleden yaptığım alıntılarını dipnotlarla belirlemedim.

¹ *Türkkaya Ataöv, Amerikan Belgeleriyle Amerikan Emperyalizminin Doğuşu*, Doğan Yayınları, Eylül 1968.

GİRİŞ

Bu çalışma, Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (*North Atlantic Treaty Organization*) yani NATO'nun incelenmesi değildir. 1939-1952 arası zaman dilimiyle sınırlı olan çalışmanın esas amacı, Türkiye'nin belirtilen bu dönem içinde, her dönemde, ideolojik anlamda Batı yönünde daha da kesinlik ve kararlılık kazanan adımlar atarak nihayetinde NATO'ya üye oluşunun ve dolayısıyla egemenliğinin bir bölümünü bu ittifaka devredişinin (bağımlı oluşunun) nedenlerini ve kaynaklarını berraklaştırmaktır.

Türkiye Cumhuriyeti, Milletler Cemiyetinin Musul Sorunu hakkında karar vermesinden sonra, özellikle 1930'ların başından itibaren emperyalist kamp içerisinde faşizmin ve Nazizm'in yükselişiyle birlikte, Batı'nın büyük devletleri ile bağımsızlığa ve egemenliğe hanel getirmeden, barışı korumaya dönük eşit ilişkiler geliştirdi. Montrö Boğazlar Sözleşmesi'nin imzalanması ve Hatay'ın anavatana katılması, Cumhuriyetin tam bağımsızlıktan ödün vermeden büyük devletlerle eşit ilişkiler kurma çizgisinin iki önemli sonucudur. Dönemin hegemon devleti İngiltere ile iyi ilişkiler kurulmadan Montrö Boğazlar Sözleşmesi'nin imzalanması olanaksızdı. Yine Hatay sorununun çözümü de Fransa ile ilişkileri iyileştirmeyi gerektiriyordu. Avrupa'daki güç dengeleri değişiminden yararlanan Cumhuriyet, bağımsızlıkçı çizgisini bulanıklaştırmadan bu emperyalist devletlerle iyi ilişkiler kurarak her iki sorunu çıkarlarına uygun biçimde çözmeyi başardı.

Batıcı çevreler, 1939'da İngiltere ve Fransa ile yapılan ittifak anlaşmasını, hatta daha sonra Atlantik ittifakına katılmayı, 1939'a kadar izlenen Batı'nın büyük devletleri dâhil herkesle barışçı eşit ilişkiler kurma siyasetinin kaçınılmaz doğal bir sonucuymuş gibi gösterir. Oysa ittifak anlaşması Cumhuriyet'in dış siyasetinde bir kırılma noktası, bir makas değişikliği idi.

Makas değişikliğine etki eden, o dönemde başını Türkiye Cumhuriyeti'nin ve Sovyetler Birliği'nin çektiği "ortaklaşa güvenlik" seçeneğinin çöktürülmesi ve bunun yanı sıra dünya savaşına dolu dizgin sürüklenmek gibi çok güçlü dış etkenler vardı elbette. Bu çalışma dış etkenin önemini inkâr etmeden, iç etkenin ağırlığını, hatta "ortaklaşa güvenlik" seçeneğinin çöktürülmesine Türkiye'nin içinden destekler sunulduğunu açıklığa kavuşturmayı

öneriyor. Makas değişikliğiyle girilen rotanın, dünya savaşı badiresi atlatıldıktan sonra da kesintiye uğramadan Türkiye'yi NATO'ya üye olmaya ve kısmi egemenlik devrine götürmüş olması, Cumhuriyetin kuruluşta benimsediği ideolojik çizginin değil, işte o makas değişikliğinin sonucudur. Bu seyrin incelenmesi ve tartışılması üçüncü bölümün konusunu oluşturuyor.

Çalışmanın öteki önemli savı, Amerika Birleşik Devletleri'nin (ABD), savunma örgütü gibi sunulan NATO'yu hegemonya emellerini gerçekleştirmenin askerî-siyasi örgütü olarak tasarladığını, en başından bu hedef doğrultusunda inşa ettiğini ve NATO'nun en önemli görevinin Avrupalı müttefikleri ABD'nin çıkarlarına uygun bir siyasi hat içinde tutmak olduğunu göstermektedir. 1952'de NATO'ya giren Türkiye de elbette bu kapsam içindedir.

İngiltere, 1947 Şubatı başlarında Türkiye'ye ve Yunanistan'a ilişkin yükümlülüklerini artık yürütemeyeceğini ABD'ye bildirdi. Bu bildirim, özünde İngiltere'nin "bir numaralı hegemon" devlet konumunu kendi isteğiyle ABD'ye bırakması demektir. Bildirimi izleyen Truman Doktrini ve doktrinin parçası olan Marshall Yardımı ile birlikte, Amerikan hegemonyasının aracı NATO'nun inşa süreci başladı.

ABD ile 11 Batı Avrupa ülkesi (Belçika, Danimarka, Fransa, Hollanda, İzlanda, İtalya, Kanada, Lüksemburg, Norveç, Portekiz ve İngiltere) 4 Nisan 1949'da Washington'da kuruluş şartına imza atarak NATO'yu kurdu. Askerî ittifak 1952'de Türkiye'yi ve Yunanistan'ı, 1982'de İspanya'yı üye yaptı. Almanya 1955 (Federal Almanya Cumhuriyeti'nin üye olması), 1990 (birleşme sonrasında Doğu Almanya topraklarının NATO sınırlarına dâhil edilmesi) ve 1995'te (Alman birliklerine NATO'da askerî görev verilmeye başlanması) üç aşamada ittifakın tam üyesi statüsünü kazandı.

NATO'nun tarihi, eşzamanlı olarak; 1. ABD'nin, Japonya'ya attığı atom bombalarının verdiği üstünlükle dünya hegemonyasına hazır olduğuna karar vermesinin; 2. Büyük Britanya İmparatorluğu'nun işleyişini belirlediği ve koruduğu eski sömürgeciliğin yerini yeni sömürgeciliğe bırakmasının tarihidir. Bu bakımdan, NATO, tarih boyunca herhangi bir dönemde ve bölgede kurulan bütün askerî ittifaklardan öte anlamlar taşır.

ABD'nin zaman zaman "içer kapanmacı" olduğu öne sürülür. Bu değerlendirme doğru değildir. ABD kuruluşundan itibaren, ekonomisindeki hızlı gelişmenin sağladığı ivmeyle ideolojik ve siyasal dönüşümlerden geçerek emperyalist bir devlet hâline geldi ve her zaman gücü oranında sonucunu garanti gördüğü dış müdahaleler yaptı. Avrupa'nın büyük devletleriyle boy

ölçüşmeye hazır olduğuna karar verdiği tarih Birinci Dünya Savaşı yıllarıdır. Bu sürecin incelenmesi birinci bölümün konusu.

ABD, İkinci Dünya Savaşı'nda bütün rakipleri sahneden inince, emperyalist sistemin tek hâkimi olarak kaldı ve kendi "1945 düzeni"ni kurdu. Bu düzenin en önemli ögesi olan NATO'nun kuruluşu ve ABD'nin NATO aracılığıyla Avrupa'ya hâkim olması ikinci bölümde ele alınıyor.

SOVYETLER DAĞILDI AMA NATO KALDI

Çalışma Türkiye'nin 1952'de NATO'ya üye olmasıyla sınırlı olduğu için, bu tarihten sonraki olaylar incelenmiyor. Öte yandan Berlin Duvarı'nın yıkıldığı 1989 Kasım'ından Sovyetler Birliği'nin dağılmasına ve Varşova Paktı'nın lağvedilmesine kadarki baş döndürücü gelişmeler, ABD'nin Avrupa'daki hâkimiyetini sürdürmesinde NATO'nun ne denli önemli olduğunu daha net anlamak bakımından çarpıcıdır ve Türkiye'yi de yakından etkilediği için görmezlikten gelinemezdi. Bu giriş bölümünde, 2017'de gizliliği kısmen kaldırılan Almanya'nın birleşmesi eksenli Amerikan belgelerinin bir bölümü kısaca gözden geçirilecek.

Önce Atlantikçi propagandanın yarattığı bir çarpıklığa düzeltme: Sovyet saldırganlığının kanıtlarından biri olarak Varşova Paktı'nın kuruluşu gösterilir. Askerî bir paktın kuruluşu başlı başına saldırganlık işaretiyse eğer, NATO Nisan 1949'da, Varşova Paktı'ndan altı yıl önce kuruldu. Sekiz sosyalist ülke (Arnavutluk, Bulgaristan, Çekoslovakya, Demokratik Almanya, Macaristan, Polonya, Romanya ve SSCB) 14 Mayıs 1955'te Polonya'nın başkenti Varşova'da Varşova Paktı'nın kuruluş bildirisini imzaladı. Varşova Paktı hiçbir zaman Batı'ya karşı saldırgan bir tutum almadı. NATO'nun ve Avrupa Ekonomik Topluluğu'nun (AET-Avrupa Birliği'nin atası) "merkez cephe"deki siyasi ve askerî yığınağını dengeledi. Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra 1 Temmuz 1991'de lağvedildi.

NATO'nun kuruluş gerekçesi kendi belgelerinde açıkça belirtilir; Sovyetler Birliği'nin yayılmasına ve Avrupa'nın bütününe komünistleştirilmesine karşı Batı Avrupa ülkelerini savunmak... Sovyetler Birliği'nin dağılması ve Varşova Paktının tarihe karışması, varlık gerekçesi ortadan kalktığı için işlevsiz kalan NATO'nun gelecekte ne olacağı tartışmalarını doğurdu. Öyle ya, madem NATO Sovyetler Birliği'nin Batı Avrupa devletlerini "komünist uydular" hâline getirme tehdidine karşı savunma amacıyla kuruldu, Sovyetler Birliği dağıldığına, Avrupa'da komünizmin yayılması tehlikesi kalmadığına göre, NATO'nun varlığını sürdürmesi için de artık neden kalmamıştı.

Oysa NATO, Sovyetler Birliği dağıldıktan, Batılıların deyişiyle "Soğuk Savaş"ın bitişinden sonra Mart 1999'da genişledi, 16 olan üye sayısı 19'a çık-

tı. Çek Cumhuriyeti, Macaristan ve Polonya örgüte katıldılar. 2004 Mart'ında bu kez yedi ülke (Bulgaristan, Estonya, Letonya, Litvanya, Romanya, Slovakya, ve Slovenya) katıldı ve örgütün üye sayısı 26'ya çıktı. Onları Nisan 2009'da Arnavutluk ve Hırvatistan izledi. En son Karadağ ve Kuzey Makedonya üye oldu. Örgüt Ukrayna ve Gürcistan'ı üye yapmak için savaş çıkmasını dahi göze alıyor. Bu genişlemeleri ve ittifakın alan dışı hareketler yapmış olmasını, NATO'nun kuruluş belgeleriyle açıklamanın olanağı yok. O hâlde Atlantikçi propagandanın tutsağı olmadan gerçek durum ne, ona bakmalı!

2017'de gün yüzüne çıkan Amerikan gizli belgelerine göre, dönemin Fransa Cumhurbaşkanı François Mitterrand, 25 Mayıs 1990'da Moskova'da, Federal Almanya Cumhuriyeti (FAC) ile Demokratik Almanya Cumhuriyeti'nin (DAC) birleşmesine onay veren Sovyetler Birliği Lideri Mihail Gorbaçov'a, Avrupa'da bütün "askerî blokların dağıtılması"ndan yana olduğunu söyledi. ABD'ye güvenmediğini belirten Gorbaçov, Batılı liderler içinde kendisine en yakın bulduğu Mitterrand'dan destek istedi. Gorbaçov'a göre, ABD NATO'yu "dünyayı yönetme kurumu" yapmayı düşünüyordu.¹ Bu hedef doğrultusunda önce Almanya'nın doğusunu NATO'ya dâhil edecek, sonra başka Doğu Avrupa devletlerini örgüte çekmeye çalışacaktı. Almanya'nın doğusunun NATO'ya dâhil edilmesi önlenirse, bu plan başarısız olabilirdi.

Mitterrand, "Batılı ortaklarından tecrit olacağı için Almanya'nın taleplerine hayır diyemeyeceğini" ifade ederek Gorbaçov'a tavsiyelerde bulundu: NATO konusunu kenara koymalı, Sovyetler Birliği'nin de dâhil olacağı yeni bir Avrupa güvenlik yapısı kurulmasına yoğunlaşılmalıydı. Batı'nın "Avrupa'nın güvenliğiyle birlikte, bir bütün olarak Sovyetler için de güvenlik koşulları oluşturması gerekir"di. Avrupa'nın ve Sovyetler'in dahil olduğu ortak güvenlik mekanizmaları oluşturulmalıydı. Sovyetler, silahsızlanma müzakerelerindeki ve "dörtlü masa"daki (İkinci Dünya Savaşı'nda Almanya'yı işgal eden Sovyetler Birliği, ABD, Fransa ve İngiltere) gücünü kullanarak bunda ısrar ederse kendisi de destekleyecekti. "NATO ortaklarıma her zaman şunu söyledim" dedi Mitterrand, "NATO'nun askerî oluşumlarını Federal Almanya Cumhuriyeti'ndeki mevcut topraklarından Doğu Almanya'ya ta-

şırımamaya söz verin."¹ Mitterrand, Gorbaçov ile görüşmesinden sonra ABD Başkanı George W. Bush'a gönderdiği mektupta, Gorbaçov'un "haklı olarak beklediği ülkesinin güvenliğine ilişkin garantileri somutlaştırmayı reddetmeyeceğiz." diye yazdı.²

Mitterrand'ın görüşlerini unutmadan başa dönelim ve iki Almanya'nın birleşmesi sürecini gizli belgelerden izleyelim.

Açılış, hem de oldukça yüksek perdeden, Federal Almanya Cumhuriyeti (FAC) Dışişleri Bakanı Hans-Dietrich Genscher'den geldi. Genscher'in 31 Ocak 1990'da, o dönemde ABD'nin Almanya'daki önemli operasyonel karargâhlarından birinin bulunduğu Bad Tölz yakınlarındaki Tutzing'de bir akademik toplantıda yaptığı konuşma, Sovyetler Birliği Komünist Partisi Merkez Komitesi Almanya uzmanı Valentin Falin'in 18 Nisan 1990'da Sovyet Lideri Gorbaçov'a yazdığı uyarı mektubuyla birlikte, o tarihten bu yanaki olaylara ve Rusya'nın hâlen seslendirdiği şikâyetlerine ışık tutması bakımından büyük önem taşıyor. Falin'in mektubunun geniş özetini aşağıda okuyacaksınız.

Genscher'in konuşması, ABD Dışişleri Bakanlığında ve Bonn Büyükelçiliğinde derhâl alarm zilleri çaldırdı. Bonn Büyükelçiliği konuşmayı, yapıldığından bir gün sonra 1 Şubat'ta acil ve gizli kodlu uzun bir telgrafla ve kritik vurgular yaparak merkeze özetledi.³ Konuşmanın kapsamını yansıtan telgraf metninin tam çevirisi şöyle:

"KONU: GENSCHER YENİ AVRUPA MİMARİSİ GÖRÜŞÜNÜ AÇIKLIYOR

1. Özet ve Açıklama: Almanya Dışişleri Bakanı Genscher, 31 Ocak'ta yaptığı kapsamlı siyasi konuşmada, Demokratik Almanya Cumhuriyeti'nde (DAC) özgür seçimlerden sonrası birleşik Almanya'ya ve onun yeni Avrupa mimarisi içindeki yerine ilişkin görüşünü açıkladı. Genscher, Doğu ve Batı Almanya'nın, hâlen her düzeyde yapılan Almanlar arası temaslar ağının gelişmesi için bir çerçeve antlaşma oluşturmasını düşünüyor. Bu iki Almanya uzlaşması, nihayetinde birleşik Almanya'nın hem NATO'ya hem Avrupa Topluluğu'na (AT) üyeliğinin

¹ Bu öngörü Yugoslavya'nın parçalanması, Afganistan ve Irak'ın işgali, Libya Sosyalist Halk Cemahiriyesi'nin yok edilmesi, Gürcistan, Ukrayna gibi olaylarla doğrulandı. NATO, Afganistan saldırısını ittifak sözleşmesinin 5. maddesine dayandırdı. Öteki saldırılarda böyle bir meşruiyet zemini aramadığı gibi, Birleşmiş Milletler Şartı'nı da çiğnedi.

¹ Bk. <https://nsarchive.gwu.edu/briefing-book/russia-programs/2017-12-12/nato-expansion-what-gorbachev-heard-western-leaders-early>, Document 19.)

² Bk. <https://nsarchive.gwu.edu/briefing-book/russia-programs/2017-12-12/nato-expansion-what-gorbachev-heard-western-leaders-early>, Document 20.

³ U.S. Department of State. FOIA Reading Room. Case F-2015 10829; aktaran <https://nsarchive.gwu.edu/document/16112-document-01-u-s.-embassy-bonn-confidential-cable>

de dâhil olduğu Avrupa şartlarında olacaktır. Bununla birlikte Genscher, DAC topraklarına herhangi bir askerî genişlemenin Alman birliğine engel olacağı uyarısını yapıyor. Genscher, Avrupa hakkındaki görüşünde ittifakların süreceğini, fakat askerî değil siyasi rol alacağını düşünüyor. Genscher, ayrıca, ABD'nin Avrupa'daki varlığının sürmesinin ve gerekliliğinin çerçevesi olarak NATO'nun kalmasını da vurguluyor.

2. Genscher'in Avrupa'nın gelecekteki mimarisi görüşü, Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı (AGİK) süreciyle geniş ölçüde uyumluluk taşıyor. Genscher, Avrupa Konvansiyonel Kuvvetler (CFE) ve Güven ve Güvenlik Artırıcı Önlemler (CSBM) anlaşmalarının imzalanması (ara vermeden CFE II ve CSBM II müzakerelerine geçilecek); bir dizi yeni Avrupa kurumunun oluşturulmasını ele almak; Avrupa'nın geleceğini tartışmak ve mümkünse iki Almanya'nın komşularının sınırları konusunda garanti verecek bir bildirinin esaslarını önermek için bu yıl bir AGİK zirvesi toplanması çağrısını yapıyor. Genscher, AGİK sürecini, Batı ile Doğu arasında, Avrupa'da barışı sürdürmekten giderek daha çok sorumlu olacak yeni bir "istikrar ortaklığı" oluşturmanın temeli olarak öngörüyor.

3. Dışişleri Bakanlığınca bize konuşmaya ciddi dikkat göstermemiz söylendi. İlk değerlendirmemiz, son haftalarda dile getirdiği fikirlerini en tutkulu biçimde bir araya getirme girişimi olduğu yönünde. Özellikle önemli olan, NATO'da ve AT'de bulunmasını savunduğu birleşik Almanya'nın neden olacağı çetrefilli güvenlik sorununu çözmeye yaklaşımını teyit etmesidir. Fakat NATO askerî yapısını DAC'ye genişletmeden... Genscher'in AGİK sürecine siyasi, güvenlik ve ekonomik iş birliğinin çerçevesi olarak büyük rol atfetmesi ayrıca özellikle çarpıcı. Genscher, ABD'nin, AT ile özel bir ilişki yerine, AGİK üzerinden yeni Avrupa mimarisine katkıda bulunacağını ima ediyor. ABD-Avrupa ortaklığı konusunda hiçbir ifade yok ve geleneksel ABD ve Avrupa "sütunları" fikri bütünüyle kaybolmuş. Bundan, Genscher'in, Avrupa'nın geleceğinde ABD'ye önemli bir rol vermekle birlikte, ilişkilerde esaslı ayarlamalar beklediği sonucu çıkıyor.

TABANDAN GELEN ALMAN BİRLİĞİ GERİ DÖNDÜRÜLEMEZ GERÇEKLER YARATILIYOR

4. Genscher, 31 Ocak'ta Tutzing'deki bir akademik konferansta yaptığı konuşmasında, yasal olarak millî birlik hedefine yalnızca Avrupa kapsamında ve barışçı bir yolla varılacağını işaret etti. İki Alman devleti arasında birlikte gelişen sürecin, "kurumlar ve bireyler arasında her düzeydeki daha yakın bağların ve iş birliğinin" hâlen tam kapasitede olduğunu ve bu "tabandan gelen birliğin" "geri döndürülemez gerçeklikler yarattığını" açıkladı.

FAC-DAC ANTLAŞMASI AVRUPA'DA ALMAN BİRLİĞİNİ NASIL SAĞLAYACAK

5. Genscher, DAC'da özgürce seçilmiş bir hükûmetin kurulmasından sonra, FAC ve DAC arasında iki Almanya'nın birleşme sürecinin çerçevesini sağlayacak bir antlaşma yapılmasının mümkün olacağını belirtiyor. Ancak, bu antlaşma süreci "deli gömleği" giydirmemeli ve hatta zaman sınırı belirlememelidir. Böyle bir antlaşma sonucunda Alman-Alman ilişkileri yeni bir nitelik alacaktır.

Bununla birlikte, Genscher, bunun yalnızca Alman kaygılarını kapsamayacağını, ama "dörtlü masa ve mevcut ittifaklar sorumluluklarına" değinerek, "Avrupa'nın yapısını ve mimarisini hesaba katmak zorunda olacağını" vurguluyor. Genscher ekliyor; dolayısıyla iki Alman devleti, "kendi millî birlik arzularına yalnızca Alman değil Avrupa yanıtı da vermeye çağrılıyor."

GELECEK AVRUPA'DAKİ YERİ BELİRLEMEK

6. Burada Genscher'in sözünü ettiği, "gelecekteki Avrupa'da Almanların yerini belirlemektir." "Almanlar bütün Avrupalılar gibi daha az değil, daha fazla güvenlik ve istikrar isterler;" yani başkalarının zararına birlik istemezler vurgusunu yapıyor. Bu nedenle Almanların yanıtlamak zorunda olduğu ilk soru, gelecekteki birleşik Almanya'nın topraklarının nereye kadar olacağıdır. Genscher, tek bir açık yanıt olabileceği üzerinde duruyor; "Berlin dâhil iki Alman devleti, ne daha fazla ne daha az..." Bu, komşuların sınırlarını garanti etmeyi; özgürce seçilmiş iki Alman parlamentosunun ve hükûmetinin ilk ortak niyet bildirisini yayınlama adımını atmasını gerektirir.

ALMANYA'NIN AT VE NATO ÜYELİĞİNDEN GERİ DÖNÜLEMEZ

7. Arkasından Almanya'nın yeniden birleşmesinden sonra AT'ye ve NATO'ya üyeliği sorununa geçen Genscher, şöyle diyor: "Alman birliği durumunda AT üyeliğimiz, siyasi birlik yönündeki bütünleşme irademizi sürdürmemiz gibi değiştirilemez. Aynı şey (birleşik Almanya'nın) Batı ittifakı üyeliği için de geçerlidir. Tarafsız birleşik Almanya istemiyoruz."

DAC TOPRAKLARI NATO'NUN ASKERİ YAPISINA DÂHİL OLMAYACAK

8. Öte yandan, Genscher, Doğu Avrupa'daki değişikliklerin ve Alman birleşme sürecinin "Sovyet güvenlik çıkarları pahasına" olmaması gerektiğini açıklıyor. Bu nedenle NATO, "alanını doğuya doğru, yani Sovyet sınırlarına yaklaşacak biçimde" genişletmemelidir. Genscher, "Almanya'nın bugünkü DAC'ı oluşturan bölümünü NATO'nun askerî yapısına dâhil etmeyi düşünmek, iki Almanya'nın yakınlaşmasını engeller." diye ekliyor.

İTTİFAKLARIN GELECEKTEKİ ROLÜ

9. Genscher, iki ittifakın gelecekteki rolleri konusunda, çatışmanın yerini iş birliği aldığı anda, ittifakların bütün Avrupa için “iş birliğine dayalı güvenlik yapılarının” unsurları olacağını söylüyor. “Batı ittifakı, üyelerinin arzularına bağlı olarak var olmaya devam edecek... Buna bizim NATO’ya üyeliğimizin sürmesi dâhildir.” Genscher, bu bağlamda, ABD’nin Avrupa’nın güvenliğini ve istikrarını sağlamadaki rolünün, “Batı ittifakının varlığını sürdürmesine bağlı olduğuna” işaret ediyor; ABD AGİK sürecine katılırsa, gelecekteki Avrupa’nın sorumluluklarını paylaşır. Genscher, bunun yanında, ittifakların rollerini azami ölçüde siyasi terimlerle tanımlamalarının gerekli olduğunu da vurguluyor. Genscher, ayrıca “Doğu ile Batı arasında” AGİK süreciyle gerçekleşecek bir “istikrar ortaklığı” çağrısını yapıyor.

KARARLI SİLAHSIZLANMA ADIMLARI ÇAĞRISI

10. Genscher, silahsızlanma sürecinin siyasi gelişmelerle duraklamaması gerektiğini vurgulayarak “kararlı silahsızlanma adımları olmadan Avrupa ve Alman birliğinin olmayacağını” söylüyor. Genscher, Viyana’daki CFE ve CSBM görüşmelerinin birinci aşaması sonuçlanır sonuçlanmaz, derhâl ikinci CFE ve CSBM anlaşmalarının müzakerelerine geçilmesinin önemli olduğunu belirtiyor. Birinci CFE anlaşmasının uygulamaya başlamasıyla Stratejik Nükleer Güçler (SNF) üzerinde müzakerelerin yolu açılacaktır.

Nükleer ağır silahlar da silah kontrolüne dâhil olmalıdır. Genscher, 1990 yılını silahsızlanma yılı yapmak için, bu yıl ilk CFE ve CSBM anlaşmalarına varılması, kimyasal silahların dünya çapında yasaklanması ve stratejik nükleer silahların yarı yarıya azaltılması çağrısını yapıyor.

AVRUPA TARİHİNDE YENİ BİR BÖLÜMÜN BAŞLANGIÇ NOKTASI, AGİK ZİRVESİ

11. Genscher, ilk CFE ve CSBM anlaşmalarının imzalanması için uygun forum olarak 1990 yılında özel bir AGİK zirve konferansı toplanması düşüncesini destekliyor. Böylesi bir zirve, “önceki bütün AGİK toplantılarından özellikle farklı” ve “Avrupa tarihinde yeni bir bölümün başlangıç noktası” olacak. Genscher, dinleyicilerine, böyle bir konferansta, Alman birliğini gerçekleştirme hedefine birlikte ilerleyen, demokratik olarak seçilmiş iki Alman hükümetinin temsil edileceğini hatırlatıyor. Bu bağlamda, Almanların özel bir Avrupa sorumluluğuna, yani “AGİK sürecini, Doğu-Batı iş birliğini ve silahsızlanmayı güçlendirmenin ve derinleştirmenin itici gücü” olduğuna değiniyor.

12. Genscher, AGİK zirvesini Avrupa’nın gelecekteki yapısını belirlemeye çağırıyor ve Mitterrand’ın Avrupa konfederasyonu çağrısını “önemli ve yapıcı bir katkı” olarak anıyor. Ek olarak zirve, Doğu-Batı ekonomik iş birliğini koordine edecek bir enstitünün, Avrupa insan hakları organının, Avrupa hukuk mer-

kezinin, Avrupa çevre ajansının, EUREKA’yı bütün Avrupa’ya genişletmenin, Avrupa çapında uzay iş birliğinin, Avrupa iletişim yapısının, Avrupa ulaştırma merkezinin, Avrupa doğrulama merkezinin ve Avrupa anlaşmazlıkları azaltma merkezinin dâhil olduğu bir dizi Avrupa kurumu kurulmasını ele almalı. Ayrıca düzenli olarak toplanacak AGİK ülkeleri dışişleri bakanları konseyini kurabilecek. Genscher, AGİK sürecinin güçlendirilmesiyle “Avrupa’da hem öngörülebilir hem öngörülemez olaylar için bir istikrar çerçevesi oluşturulacak.” diyor.

YALNIZCA AVRUPA ÇERÇEVESİ İÇİNDE ALMAN BİRLİĞİ

13. Genscher, Alman birliğinin yalnızca Avrupa çerçevesinde gerçekleştirilebileceğini yineledi. “Avrupa’da Alman Birliği Antlaşması”nda tanımlanmış olan Alman birliği süreci öylesine bir AGİK istikrar çerçevesinde gerçekleşsin ki, kuvvet ilişkilerinde bir değişiklik ve Avrupa’da istikrarsızlık olmasın. Genscher, kendi millî birliklerini amaçlayan Almanlar, yalnız kendi özel yollarında (“sonderweg”) ilerlemiyorlar, Avrupa sorumluluklarının da tamamen farkındalar ve “bütün komşuları ile barış ve özgürlük içinde yaşamaktan başka bir şey istemiyorlar.” diye ekledi.

Genscher, görüşlerini, telgrafın çekildiği tarihten bir gün sonra 2 Şubat’ta yüz yüze görüştüğü ABD Dışişleri Bakanı James Baker’e doğrudan söyledi. “NATO kapsama alanını ne DAC topraklarına ne Doğu Avrupa’da herhangi başka bir yere genişletmeyecek.” dedi.¹

Genscher, 6 Şubat’ta da İngiltere Dışişleri Bakanı Douglas Hurd ile görüştü. Hurd, görüşmeyi bir mektupla İngiltere’nin Bonn Büyükelçisi Sir Christopher Mallaby’ye aktardı.² İngiliz belgesine göre, Genscher görüşmede şunları söyledi:

“Alman Hükümeti ne NATO’yu genişletmekten ne NATO’dan ayrılmaktan yana. İki ittifakın (NATO ve Varşova Paktı) bütünlüklü Avrupa mimarisinin alt birimleri olmasını istiyor. [Genscher] Polonya Dışişleri Bakanı ile önceki gün yaptığı görüşmeyi aktardı. Polonyalı bakan, Almanya’nın tarafsız olmasının yan-

¹ Dışişleri Bakanı’ndan ABD Bonn Büyükelçiliğine “2 Şubat Baker-Genscher Toplantısı”, George H.W. Bush Presidential Library, NSC Kanter Files, Box CF00775, Folder “Germany-March 1990.” Aktaran Joshua R. Izkowitz Shiffrin, “Deal or No Deal? The End of the Cold War and the U.S. Offer to Limit NATO Expansion”, *International Security*, Spring 2016, Vol. 40, No. 4, pp. 7-44.)

² *Documents on British Policy Overseas, series III, volume VII: German Unification*, 1989-1990. (Foreign and Commonwealth Office. Documents on British Policy Overseas, edited by Patrick Salmon, Keith Hamilton, and Stephen Twigge, Oxford and New York, Routledge 2010). pp. 261-264; aktaran <https://nsarchive.gwu.edu/briefing-book/russia-programs/2017-12-12/nato-expansion-what-gorbachev-heard-western-leaders-early#>

liş olacağı konusunda Genscher ile hemfikir. Bu mesajın İngilizlerden, Fransızlardan veya başka bir NATO ülkesi Dışişleri Bakanı'ndan gelmesi anlaşılır. Ama Polonyalıların gelmesinin özel bir önemi var. ... [Federal Alman Hükûmeti] 'Avrupa Topluluğu'nun entegrasyonunu ve buna paralel olarak AGİK sürecini destekleyecek; hepimiz, AGİK sürecinin hem temel olarak hem Sovyetler Birliği'nin durumunu kurtarmaya yardımcı olması bakımından ne kadar büyük bir önem taşıdığını göreceğiz. Avrupa'nın geleceğini konu alacak bir AGİK zirvesi, Sovyetler Birliği'nin Varşova Paketi'ni zayıflatmasına yardım eden bir araç olacak.' Genscher, NATO'nun genişlememesi gerektiğinden söz ederken, DAC'nin dışındaki diğer devletleri de kastettiğini ekledi. Ruslar, örneğin Polonya Hükûmeti günün birinde Varşova Paketi'nden ayrılınca, arkasından NATO'ya giremeyeceğinin garantisini istiyordu."

Hurd'un görüşme sırasında "Bu durumda NATO'nun doktrinini ve konumlanışını tartışmak gerekecek." şeklindeki itirazına, Genscher, "Avrupa'daki azalan tehdidin askerî sonuçlarının hemen tartışılmaması için hiçbir neden görmediğini" söyledi. "Almanya için üç mihenk noktası vardı; biri AT, ikincisi NATO ve üçüncüsü AGİK. Bu üçü birbirinden ayrılamazdı."

Hurd, FAC'daki Amerikan birlikleri ve DAC'daki Sovyet birlikleri konusunu, Sovyetler'in Amerikan birliklerinin çekilmesi taleplerini gündeme getirdi. Genscher, "Bu soruları yanıtlamak için ABD ve Sovyet varlığının temelini anlamak gerektiğini" söyledi. Ve ekledi: "Kısmen İkinci Dünya Savaşı'nın sonucu. Fakat aynı zamanda Sovyetler Birliği coğrafi olarak Avrupa'nın bir parçası. Beğensek de beğenmesek de [Sovyet birlikleri] orada. Amerikalılara gelince, onları Avrupa sürecine dâhil eden iki araç yaratmıştık; NATO ve AGİK Nihai Senedi. Varşova Paketi, Sovyetler Birliği'nin Rusya'nın ön bahçesindeki ülkelerle bağı. ABD'ye ise ittifak Avrupa'da bulunma fırsatını verdi. ... Batı ittifakı, Avrupa istikrarı açısından Varşova Paketi'nden farklı bir niteliğe sahip. Bu nedenle Amerikalılar Avrupa'da bulunmaya devam edecekler ve bu Rusların iradesine aykırı olmayacak."

Genscher'e göre, Sovyet birliklerinin çekilmesi konusunda her kafadan bir ses çıkıyordu; "Çekler ve Macarlar çekilmesini istiyor, Polonyalılar kalmasından ama azaltılmasından yana." Her hâlükârda birleşik Almanya tarafsız olmayacaktı. Sovyetler de Avrupa yapısı dışında bir Almanya'dan yana olmazdı. AGİK işte bu yüzden önemliydi; Sovyetler ile ortaklık sağlıyordu.

Görüşmede "Henüz müzakereleri ilerletemiyor olsak bile, bu konuları düşünmeye başlamalıyız." diyen Hurd, Genscher'in fikirlerine kesin bir itirazda bulunmadı; gelişmeler konusunda temasta bulunmayı önerdi. Genscher

her ve Hurd bu görüşleri Sovyetler Birliği Dışişleri Bakanı Edvard Şevardnadze'ye ve ABD Dışişleri Bakanı James Baker'e aktardılar.

Bu görüşmeler süreci gösteriyor ki ABD Dışişleri Bakanlığının 1996'da bütün Amerikan diplomatik ve güvenlik birimlerine gönderdiği bir telgrafta, Almanya'nın birliği görüşmeleri sırasında yalnızca "NATO'nun gelecekte DAC topraklarındaki varlığına ilişkin özel düzenlemelerin" müzakere edildiğini belirtmesi gerçeği yansıtmıyor.

Genscher'in buraya kadar aktarılan ve iki Almanya'nın birliği müzakerelerinde temel teşkil eden görüşleri, bütünlük taşıyan, hiçbir maddesi dışarıda bırakılmaz üç maddeli bir öneri biçiminde toparlanabilir:

1. İki Almanya'nın birleşmesiyle oluşacak yeni Almanya, kesin olarak Erich Honecker'den sonra DAC lideri olan Hans Modrow'un önerdiği gibi, her iki blokun dışında tarafsız bir Almanya olmayacak. Böyle bir Almanya eninde sonunda kendi silahlı kuvvetlerini oluşturabileceği, hatta nükleer silah edinebileceği için, bütün Avrupa devletlerinin yanı sıra Sovyetler Birliği'ni de ürkütür ve ilgili tarafların hepsinin karşı çıkması durumunda birleşik Almanya mümkün olamaz.

2. Birleşik Almanya hem Avrupa Topluluğu'nun hem NATO'nun parçası olacak. Ancak NATO'nun askerî yetkisi DAC topraklarına genişletilmeyecek. DAC'ta konuşlanmış olan Varşova Paketi birlikleri, müzakerelerle belirlenen bir tarihte çekilecek. Avrupa'da "Tehdit azaldı." ve bunun "askerî sonuçları" olmalı.

3. Almanya'nın birleşmesi, Avrupa'nın entegrasyonunun ve yeni mimarisinin bir adımıdır. Bu mimariyi belirleyecek kurum AGİK zirvesidir. Zirve Avrupa'nın öteki ortak kurumlarını oluşturmalı. Sovyetler Birliği Avrupa devleti olduğu, ABD ise müttefikleri istediği için (yani NATO ve AGİK üzerinden) yeni Avrupa mimarisinin belirlenmesinde yerleri vardır. NATO daha çok siyasi bir ittifaka dönüştürülmeli ve kesin olarak ne DAC'ye, ne başka bir ülkeye genişletilmemeli. NATO ve Varşova Paketi AGİK'e bağlı olarak birlikte güvenlik ve istikrar sağlayacak.

Mitterrand'ın "Avrupa konfederasyonu" önerisine vurgu yapan Genscher'in görüşleri, Başbakanı Helmut Kohl tarafından açıklanan 10 maddeli plan ile uyumlu. Genscher'in görüşlerinden, Almanya'nın birleşmesi konusunu ABD'yi Avrupa'da zayıflatmanın kaldırıcı gibi değerlendirmek istediği seziliyor. Sovyetler Birliği tehdit olmaktan çıkmaktaydı. Sovyetler'in de dâhil olduğu AGİK Avrupa'nın güvenliğinden ve istikrarından sorumlu tek otorite olursa ve askerî yanları törpülenen NATO AGİK'e bağlanırsa,

ABD Avrupa'da belirleyici olma konumunu yitirebilirdi. Bu da zamanla Avrupa'nın daha da güçlenmesi ve kim bilir belki ayrı bir kutup gibi hareket edebilmesi olasılığını doğururdu.

ABD, Genscher'in açıklamalarına kamuoyu önünde hemen müdahale etme gereği duydu. Bunun için yarı resmî kimlikli eski Dışişleri Bakanlığı Siyaset Planlama Dairesi Başkanı Paul Nitze seçildi. "Soğuk savaş" plancısı Nitze, 6 Şubat'ta Berlin'de yapılan, Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinden 120 temsilcinin katıldığı bir toplantıda savunduğu görüşlerini bir notla birlikte ABD Başkanı George H W Bush'a gönderdi. Nitze'nin belirttiğine göre, başlangıçta toplantıya NATO ve Varşova Paktı'nın birlikte tasfiye edilmesi görüşü etkili oldu. Ancak kendisinin (ve kimi Batı Avrupa temsilcilerinin) müdahalesiyle, kapanış oturumunda NATO'nun Avrupa'nın istikrarı ve ABD'nin Avrupa'daki varlığı için gerekli olduğu fikri ağır bastı.¹

İki Almanya'nın birleşmesi sürecinde yoğun bir diplomasi trafiği yaşandı. Batı ülkelerinin devlet adamları (Genscher, Kohl, Baker, CIA Başkanı Robert Gates, Bush, Mitterrand, İngiltere Başbakanı Margaret Thatcher, İngiltere Başbakanı John Major, NATO Genel Sekreteri Manfred Woerner ve diğerleri) Sovyet devlet adamlarıyla defalarca görüştüler ve NATO'nun doğruya doğru genişletilmeyeceğine ilişkin defalarca güvenceler verdiler. ABD Kongresi'ndeki konuşmaları Amerikan yönetimince suffe edilen Çekoslovakya Devlet Başkanı Vaclav Havel gibi Doğu Avrupa liderleri de trafikte yerlerini aldılar. Liberal cenahın yere göğe sığdıramadığı kahramanı Havel, gazetecilere önceleri "soğuk savaşın iki blokunun dağıtılması gerektiği, Amerikan askerlerinin ailelerinden daha fazla ayrı kalmasının doğru olmadığı" yolunda açıklamalar yaptı. Bush'un tedrisinden geçtikten sonra ağız değiştirdi.² Havel, daha sonra Doğu Avrupa liderleri arasında NATO'ya girmenin öncülüğünü yapanlardan biri oldu. Sovyetler Birliği 1991 başlarında Çekoslovakya ile, Çekoslovakya'nın NATO'ya katılmayacağına ilişkin bir maddenin de yer aldığı bir tarafsızlık anlaşması yapmak istedi. ABD Savunma Bakan Yardımcısı Paul Wolfowitz müdahale ederek Havel'e böyle anlaşmalar yapmamasını söyledi.³ Arkasından Çekoslovakya NATO'ya katıldı.

Atlantikçi liderler ile Sovyet liderleri arasındaki görüşmelerin hepsinin

belgelerini aktarmak çalışmanın sınırlarını zorlar. İlgili okur belgeleri dipnotlardaki linklerden açıp inceleyebilir. Burada dört görüşme özetlenecek:

1. ABD Dışişleri Bakanı Baker'in 9 Şubat 1990'da Moskova'da Sovyet Dışişleri Bakanı Şevardnadze ve Sovyet Lideri Gorbaçov ile yaptığı seri görüşmeler.

2. ABD Başkanı Bush'un 24 Şubat 1990'da Camp David'de FAC Şansölyesi Kohl ile yaptığı görüşme.

3. ABD Başkanı Bush'un 31 Mayıs 1990'da Washington'da Gorbaçov ile yaptığı görüşme.

4. FAC Başbakanı Kohl'un 15 Temmuz 1990'da Moskova'da Gorbaçov ile yaptığı görüşme.

ABD Dışişleri Bakanı Baker, 9 Şubat 1990'da Moskova'da önce Şevardnadze ile bir saatlik bir görüşme yaptı. Hemen arkasından iki bakan Gorbaçov ile bir araya geldi. Baker, bu görüşmede Sovyet devlet adamlarına NATO askerî birliklerinin doğuya doğru "bir inç bile" genişlemeyeceğini birkaç kez söyledi.

ABD Dışişleri Bakanlığının Şevardnadze-Baker görüşmesine ilişkin tutanağı¹ iki bakanın Almanya'nın birliği konusunu odak alan, Sovyet ekonomisine kadar uzanan geniş kapsamlı sorunlar hakkındaki görüşlerini yansıtıyor. Sözleri belgede önemli ölçüde sansürlendiği için Şevardnadze'nin tam olarak neyi savunduğu anlaşılıyor. Bölük pörçük ifadelerden ve Baker'in cevabi vurgularından anlaşıldığı kadarıyla, birleşme konusunun aceleye getirilmesine karşı çıktı Şevardnadze. DAC Lideri Modrow'un birleşik Almanya'nın tarafsız olması görüşünü ve bu görüş doğrultusunda Amerikan birliklerinin FAC'dan çekilmesini; birleşme, Avrupa'nın birleşmeden sonraki yapısı ve güvenliğiyle ilgili bütün konularda söz sahibi tek otoritenin "dörtlü masa" olmasını savundu.

Baker, "dörtlü masa"nın söz sahibi tek otorite yapılması önerisine karşı çıktı. Karşı çıkma gerekçesi olarak Almanların buna "içerleyebileceği" ve düşmanlık geliştirebileceği bahanesini ileri sürdü. Genscher'in AGİK'i Avrupa'nın yazgısını belirleyecek organ yapma önerisi de hantaldı, gerekli durumlarda hızlı hareket etmeye izin vermezdi. Bu nedenle en uygun format "2+4"tü; yani iki Almanya kendi aralarında her şeye karar versin; ABD, Fransa, İngiltere ve Sovyetler Birliği onaylasın...

¹ <https://nsarchive.gwu.edu/document/16114-document-03-memorandum-paul-h-nitze>

² Bk. <https://nsarchive.gwu.edu/document/16125-document-12-1-memorandum-conversation-between>

³ Bk. <https://nsarchive.gwu.edu/document/16143-document-29-paul-wolfowitz-memoranda>

¹ *U.S. Department of State, FOIA 199504567* (National Security Archive Flashpoints Collection, Box 38); aktaran <https://nsarchive.gwu.edu/document/16115-document-04-memorandum-conversation-between>

Baker Şevardnadze'ye NATO'nun genişlemesi konusunda şunları söyledi:

“Tarafsız bir Almanya kuşkusuz kendi bağımsız nükleer gücünü elde edecektir. Fakat değişmiş bir NATO'ya sıkı sıkıya çıpalanmış bir Almanya'nın bağımsız güç sahibi olmasına gerek kalmayacaktır. Değişmiş NATO'dan kastım, askerî bir örgütten daha azı, daha çok siyasi bir örgüt. Elbette NATO'nun yetkisinin veya birliklerinin doğuya doğru ilerlemeyeceğine ilişkin katı (iron-glad) garantiler olmak zorunda. Öyle ki bu garantiler Almanya'nın doğu komşularını tatmin etsin.”¹

Şevardnadze ve Baker aynı gün Gorbaçov ile bir araya geldiler. Bu üçlü görüşmenin iki belgesi var; Amerikan tutanağı² ve Sovyet tutanağı.³ Amerikan tutanağı sansürlenmiş; Gorbaçov'un NATO'nun doğuya doğru genişlemesine ilişkin olarak söylediği “Kabul edilemez.” sözü çıkarılmış. Sovyet tutanağında duruyor. Baker, görüşmeden bir gün sonra 10 Şubat'ta Kohl'a gönderdiği görüşmeye ilişkin bilgilendirme mektubunda, Gorbaçov'un sözüne yer verdi: “Sonra ona [Gorbaçov] şu soruyu sordum: NATO'nun dışında, tamamen bağımsız, hiç Amerikan birliği bulunmayan birleşik bir Almanya mı; yoksa **NATO hukukunun ve birliklerinin mevcut sınırın doğusuna yayılmayacağı garanti edilmiş** NATO üyesi birleşik bir Almanya mı? Sovyet liderliğinin bütün seçenekleri değerlendireceği yanıtını verdi. [...] Sonra ekledi; **‘NATO sınırı kesinlikle herhangi bir şekilde genişletilemez.’**” Baker, parantez içinde, “Mevcut NATO bölgesi kabul edilebilir.” diye vurguladı. Baker'in bu mektubu, Sovyet tutanağının doğruluğunu kanıtlıyor; dolayısıyla görüşme Sovyet tutanağından özetlenecek.

Gorbaçov-Baker görüşmesinde Sovyetler Birliği'nin ekonomik durumu, Gorbaçov'un perestroika politikası büyük yer kapladı. Gorbaçov Baker'a bu konularda kapsamlı bir “rapor” sundu; perestroikanın ilerletilmesinde karşılaştığı sorunları anlattı, muhalefete karşı izlenecek tutumdan, bütün bu sorunlarla baş etmek için ekonominin düzeltilmesinin zorunluluğundan, kimi kârlı büyük yatırım projelerinden söz etti ve ABD yönetiminden destek is-

tedi. Baker, somut bir destek sözü vermeden Amerikan yönetiminin başarılı olmasını çok istediği Gorbaçov'a övgüler düzdü.

Konumuzla ilgili olarak girişi Gorbaçov'un isteğiyle Baker yaptı. Baker, görüşme süresince üç kez NATO'nun mevcut sınırlarından doğuya doğru “bir inç bile” genişlemeyeceğini söyledi. Şevardnadze görüşmesinde olduğu gibi, Almanya'nın birliği konusunda “2+4” formatının en iyi yöntem olduğunu savundu. Gorbaçov, “‘4+2’ mekanizması hakkında ne düşünüyorsunuz?” diyerek araya girince, dört büyük devletin anlaşmasının daha zor olacağı ve bu mekanizmanın çalışmayacağı gerekçesini ileri sürdü. FAC Dışişleri Bakanı Genscher ve Fransa Dışişleri Bakanı Dumas ile “2+4” konusunda ön görüşmeler yaptığını, henüz kesin anlaşmaya varmamış olsalar da iki bakanın olumlu yaklaştığını söyledi.

Baker, ABD'nin Avrupa'daki askerî varlığını Batılı müttefiklerinin ve kimi Doğu Avrupa ülkelerinin istediğini ileri sürdü. “Sizi temin ederim, müttefiklerimiz varlığımıza karşı olduklarını bize söyledikleri an birliklerimizi eve götürürüz.” dedi. Bu kez Şevardnadze araya girdi: “Diğer müttefiklerinizi bilmem ama, birleşik bir Almanya bunu talep edebilir.” Baker'in yanıtı, “Bu olursa birliklerimiz eve dönecek. ... Ancak, birleşik Almanya'nın başı mevcut Batı Almanya liderliği ise, onlar çekilmemize karşı çıkacaklarını söylediler.” oldu. Baker sözlerini şöyle sürdürdü:

“NATO, ABD'nin Avrupa'daki varlığını güvence altına alan mekanizmadır. NATO tasfiye edilirse Avrupa'da böyle bir mekanizma olmayacak. ABD Almanya'daki varlığını NATO çerçevesinde sürdürürse, **NATO'nun mevcut askerî yetkisinin doğuya doğru bir inç bile yayılmayacağını** garanti etmenin yalnız Sovyetler Birliği için değil, öteki Avrupa ülkeleri için de önemli olduğunu anlıyoruz. ‘2+4’ mekanizması çerçevesindeki danışma ve müzakerelerin, Almanya'nın birleşmesinin **NATO'nun askerî varlığının doğuya yayılmasına yol açmayacağını garanti etmesi gerektiğine** inanıyoruz.”

Görüşmenin sonlarına doğru Gorbaçov ile Baker arasında şöyle sorulu-cevaplı kısa bir diyalog oldu:

Baker: Size bir soru sormak istiyorum. Şu an cevap vermeniz gerekmiyor. Varsayalım birleşme gerçekleşiyor, hangisini yeğlersiniz: NATO'nun dışında, tamamen bağımsız, hiç Amerikan birliği bulunmayan birleşik bir Almanya mı; yoksa **NATO hukukunun ve birliklerinin mevcut sınırın doğusuna yayılmayacağı garanti edilmiş** NATO üyesi birleşik bir Almanya mı?

Gorbaçov: Bütün bu soruları liderlik düzeyinde derinlemesine tartışmak niyetindeyiz. **NATO sınırını genişletmenin kabul edilemez** olduğunu söylemeye gerek yok.

Baker: Buna katılıyoruz.

¹ Aynı yerde.

² <https://nsarchive.gwu.edu/document/16116-document-05-memorandum-conversation-between>

³ *Archive of the Gorbachev Foundation*, Fond 1, Opis 1. Translated by Anna Melyakova. National Security Archive, Suite 701, Gelman Library, The George Washington University. <https://nsarchive.gwu.edu/document/16117-document-06-record-conversation-between>

Baker'in sözünü ettiği "2+4" formatının hikmeti neydi? ABD tarafı neden bu formatta ısrar ediyordu? "Almanlar içerleyebilir." bahanesinin arkasında ne vardı? Bu soruların yanıtları, Baker'in yardımcısı Robert Zoellick'e hazırlattığı ve Amerikan yönetim kademelerinde dağıtılan, "İki Artı Dört: Avantajlar, Olası Endişeler ve Çürütülebilecek Noktalar" başlıklı 21 Şubat 1990 tarihli bir iç yazışmadan anlaşılıyor.¹ ABD yönetiminde Dışişleri Bakanlığı ile Savunma Bakanlığı (Pentagon) arasında Almanya'nın birleşmesi konusunda görüş ayrılıkları vardı. Baker, bu görüş ayrılıklarını gidermek amacıyla yazışmayı hazırlatmıştı.

Yazışmadan anlaşıldığına göre, Almanya Başbakanı Kohl ve Dışişleri Bakanı Genscher, ABD yönetimine danışmadan birleşme konusunda Sovyet yönetimi ile kimi temaslar yapmışlar. Kohl 10 maddelik birleşme planını bu temaslardan sonra ve yine ABD'ye danışmadan hazırlamış.

FAC liderliğinin birleşme konusunda kendi başına adımlar atması, Amerikan yönetimini tam kontrol sağlamaya yöneltti. ABD, Sovyetler'in konunun dışında bırakılmayacağını da farkındaydı. Eğer Sovyetler'in veto hakkı olmadan sürece katılması sağlanırsa, "dörtlü masa" karar otoritesi değil, "2+4" içinde istişari bir organ olacaktı. Sovyetler'in veto hakkını yok etmek için "2" Almanya'nın "dörtlü masa"dan önce konuları ABD'nin istediği doğrultuda halletmesi gerekliydi. ABD, müttefikleri İngiltere ve Fransa ile birlikte FAC yönetimi üzerinde etkinlik kurarak süreci bütünüyle belirleyebilecekti.

Baker Zoellick'in yazısının kenarına el yazısıyla, "Nasıl bedavaya altın hisse elde edildiğini şimdiye kadar görmediysen, al sana örneği" notunu düşmüş.

ABD Başkanı Bush'un 24 Şubat 1990'da Camp David'de FAC Şansölyesi Kohl ile yaptığı görüşme², ABD'nin gerek Alman birliği çerçevesinde Avrupa'nın yeni yapılanması ve Sovyetler ile bu yapılanma ilişkisi, gerek bu yapılanmaya bağlı olarak NATO'nun Avrupa'daki varlığı, gerek AGİK'in Avrupa'da oynayacağı rol konularında inisiyatifi ele geçirdiğinin bir göstergesi oldu.

Görüşmede Amerikan tarafı Başkan Bush, Dışişleri Bakanı Baker, Baş-

kanın Ulusal Güvenlik İşleri Yardımcısı Brent Scowcroft ve Başkanın Ulusal Güvenlik İşleri Özel Danışmanı Robert Blackwill tarafından temsil edilirken, Kohl'a Başbakanlık Güvenlik Danışmanı Horst Teltschik, Başbakanlık Müsteşarı Walter Neuer, Başbakanlık Güvenlik Danışmanı Doğu-Batı İşleri Yardımcısı Uwe Kaestner eşlik etti. Toplantıya Almanya Dışişleri Bakanı Genscher'in Amerikan tarafı istemediği için mi yoksa başka bir nedenle mi katılmadığı bilinmiyor. Bush'un Genscher'i Kohl'a şikâyet etmesine bakılırsa, Amerikan tarafının istemediği olasılığı ağır basıyor. Zaten Bush'un şikâyetine Genscher'den yakınlık veren Kohl da "Geçen Kasım'daki 10 maddelik planım aşıldı." diyerek, ABD yönetiminin hoşlanmadığı Genscher'in görüşleriyle uyumlu planından vazgeçtiğini bildirmiş oldu.

Görüşmede gelişmeler hakkında oldukça tutkulu konuşan Kohl, özetle Amerikan yönetiminden her konuda tam destek istedi. Bush, "İlkeleriniz ve bunda büyük çıkarımız olduğu için sizi destekliyoruz. Siz direksiyon başındayken kendimizi rahat hissediyoruz." diyerek Kohl'un istediği desteği verdi. Elbette neyi yapacağını, neyi yapamayacağını Kohl'a dikte ederek: Örneğin, yeni Almanya'nın NATO üyesi olup olmayacağı kimi ne ilgilendirirdi? AGİK, Batı'nın caydırıcılığı anlamında NATO'nun yerini alamazdı. Almanya'daki Amerikan nükleer silahları, Avrupa'daki Amerikan askerlerine koruma sağlıyordu. Amerikan halkı nükleer silahlar dolayısıyla Avrupa'da asker bulundurmaya onay veriyordu. O silahlar Almanya'dan çıkarılınca hangi Avrupa ülkesi kabul ederdi? Hem "Onlar yenildi, biz kazandık. Sovyetler'in yenilginin pençesinden zaferi yakalamasına izin veremeyiz."

Bush'un bütün sözlerini onaylayan Kohl, Sovyet ekonomisinin yaşadığı çöküntüyü kastederek, "işin sonunun paraya dayanacağını" söyledi. Bush'un ifadesiyle Almanya'nın da "çuvalla parası var"dı.

31 Mayıs 1990'da Washington'da Beyaz Saray'da yapılan Gorbaçov-Bush zirvesi¹ Sovyet yönetiminin, daha doğrusu Gorbaçov'un en başından hatalı bir hat izlediğini gösterdi. Hata, Gorbaçov'un zirve sırasında tekrarladığı, NATO'nun kurulmakta olan "yeni Avrupa"da da istikrar sağlayan temel kurumlardan biri olmasını kabul etmesiydi. Gorbaçov'un, iktidarını sürdürmede çok ihtiyaç duyduğu, başta ABD olmak üzere Batı'nın siyasi ve mali desteğini kazanmak için bu hattı benimsemekten başka yapabileceği bir şey yoktu

¹ State Department FOIA release, National Security Archive Flashpoints Collection, Box 38. Aktaran; <https://nsarchive.gwu.edu/document/16124-document-11-u-s.-state-department-two-plus-four>

² George H.W. Bush Presidential Library, Memcons and Telcons (<https://bush41library.tamu.edu/>); <https://nsarchive.gwu.edu/document/16127-document-13-memorandum-conversation-between>

¹ Bk. *Archive of the Gorbachev Foundation, Fond 1*, Opus 1, published in Mikhail Gorbachev i germanskii vopros [Gorbachev and the German Issue], ed. by Alexander Galkin and Anatoly Chernyaev, Moscow: Ves' Mir, 2006. <https://nsarchive.gwu.edu/document/16135-document-21-record-conversation-between>

diye düşünülebilir. Zaten zirvede “Sovyet halkı, Alman sorununda dikkate alınmadığımız izlenimini edinirse, Viyana’daki [konvansiyonel güçler üzerine] müzakereler de dâhil olmak üzere, Avrupa’daki tüm olumlu süreçler ciddi tehlike altına girecektir. Bu blöf değil. Basitçe, insanlar bizi durmaya ve etrafa bakmaya zorlayacak.” diyerek açmazını dile getirdi.¹

Ama işte Gorbaçov, “ABD’nin Avrupa’daki varlığının garantisi” NATO’yu böyle kutsayınca, hele bir de iktidarda “bir ayağınız çukurda” ise zirvede söyleyecek fazla bir şey kalmaz. Gorbaçov da naif denilebilecek bir öneri yaptı: “NATO doktrinini değiştirsin. Birleşik Almanya hem NATO hem Varşova Paktı üyesi olsun.” Toplantıda bulunan Sovyetler’in Almanya İşleri Uzmanı Valentin Falin ile Mareşal Sergey Akromeyev’i bile afallatan naiflik yine de bir işe yaradı; Baker, “**hasım**” iki pakta askerî olarak bağlı olan devletin “şizofren” olacağını söyleyerek, Amerikan yöneticilerinin “Düşmanlıklar sona erdi; NATO yeni Avrupa’da ve yeni Almanya’da Sovyetler’e karşı değil, istikrarı sağlamak için bulunacak.” türünden sözlerinin sahteliğini ortaya çıkardı.

Gorbaçov, “Yeni Almanya hangi pakta üye olacağına kendisi karar versin” dedi, bu öneri de Bush’tan “Karar verdi.” karşılığını buldu. Gorbaçov son bir denemeye AGİK’i öne çıkarmak istedi. Bush, hantal AGİK’in acil durumlarda ayak bağı olacağını söyledi.

Zirvede taraflar hemen her konuda buldukları konumu korudular. Konumuz olan NATO açısından bakılacak olursa, ABD alacağını almış; iki Almanya’nın birleşmesi çerçevesinde FAC Dışişleri Bakanı Genscher’in başlatmış olduğu NATO’nun Avrupa’daki varlığını yeniden düzenleme tartışmasını, üstelik Gorbaçov’un desteğiyle kazanmıştı.

Gorbaçov’un 15 Temmuz 1990’da Moskova’da FAC Başbakanı Kohl ile yaptığı görüşme, o zamana kadar çok taraflı müzakerelerle, üzerinde esasen

anlaşma sağlanan temel meselelerde son rötuşların yapıldığı toplantı oldu.¹

Kohl, Sovyetler ile Almanya’nın anlaşmaya varmasının “diğer süreçler üzerinde, özellikle AGİK himayesinde NATO ile Varşova Paktı arasında iş birliği kurulması üzerinde faydalı etkisi” olacağını söyledi. Gorbaçov’un yanıtı, “Tutarlı politikalarımız ve FAC ile ilişkilerimizin gelişmesi, ABD’nin yapıcı bir tutum almasına yardımcı oluyor. Bu iyidir.” oldu. Arkasından, “Amerikalıların, sizin ve benim ABD’yi Avrupa’dan çıkarmayı planladığımızdan endişe ettiğini keşfettim. Bush ile yaptığım konuşmada, Avrupa’daki Amerikan birliklerinin varlığının istikrar etkisi olduğunu kesin olarak söyledim. Bush için böyle bir açıklama sürpriz oldu, hatta benden tekrar etmemi istedi. ABD’nin aktif rolü olmadan yeni bir ilişki hayal edemeyeceğimi doğruladım.” dedi. Kohl’a göre, “Bu SSCB ile ABD arasındaki ilişkiye yeni bir yapıcı unsur getirdi.” Bush “Almanya’ya büyük bir rol veriyor. Alman ve Sovyet halkı arasındaki ilişkinin dinamik bir şekilde gelişmesi, Bush’ta herhangi bir güvensizlik yaratmayacaktır. ABD bundan yana”ydı.

Gorbaçov, “Siyasi alanda faaliyete vurgu yapan NATO’da dönüşüme doğru belirgin bir hareket var. Sovyetler Birliği artık Batı tarafından düşman olarak görülüyor.” tespitini yaptı. Bu da “geleceğe yönelik planların geliştirilmesi açısından çok önemli” idi. İki Almanya’nın birleşmekte olduğu o sırada öne çıkan “geleceğe yönelik plan”, kuşkusuz yeni birleşik Almanya ile NATO ve Varşova Paktı ilişkilerinin nasıl bir biçim alacağıydı. Gorbaçov, “Almanya’nın NATO’ya üyeliği; burada sorun açık. Fiili olarak birleşmeden sonra NATO birlikleri günümüz DAC topraklarında olmamalıdır. Bu geçiş döneminde böyle, sonra konu şiddetini kaybetmeye başlayacaktır. Almanya’nın yasal olarak NATO üyesi olacağı bir geçiş devleti olacak, ancak doğu kısmı Varşova Antlaşması kapsamında kalacak. Böylece Almanya’nın NATO üyeliği sorununu çözeriz.” dedi. Kohl’un yanıtı, “Sanırım üç ya da dört yıllığına eski DAC topraklarında Sovyet birliklerinin varlığını kabul edebiliriz. Kuvvetlerin boyutu üzerinde anlaşmak için daha sonra ek bir tartışma yapabiliriz.” oldu. Sonra görüşlerini açıklamayı şöyle sürdürdü:

“Almanya bir bütün olarak NATO’nun bir parçası olacak. Bunu ikimiz de anlıyoruz. Gelecekte NATO’yu neyin beklediğini biliyoruz ve sanırım artık siz

¹ Gorbaçov bu sözleri söyledikten bir yıl iki buçuk ay sonra 1991 Ağustos’unda başarısız bir darbe girişimiyle karşı karşıya kaldı. 25 Aralık 1991’de istifa etmesi üzerine Sovyetler Birliği dağıldı. Gorbaçov’un Washington zirvesinde bu gerçekliği öngörmüş olması, benimsediği “NATO gelecekte de Avrupa’da istikrar sağlayacak bir kurumdur.” çizgisini haklı çıkarmaz. Daha o sırada desteğini elde etmek için onca taviz verdiği Batı ve NATO, başta DAC olmak üzere Doğu Avrupa ülkelerini elde etmesi yetmediği gibi, Sovyetler’i de parçalamak için Litvanya’daki ayrılıkçı hareketi kullanıyordu. Gorbaçov “Birlik sürsün mü sürmesin mi” halk oylaması yaptırdı. 15 cumhuriyetin dokuzunda halkın yüzde 77’si Birlik’in sürmesinden yana oy kullandı. Birlik içinde Batı’nın etkin olduğu Estonya, Letonya, Litvanya, Moldova, Gürcistan ve Ermenistan yönetimleri halk oylamasını yaptırmadı.

¹ *Mikhail Gorbachev i germanskii vopros*, edited by Alexander Galkin and Anatoly Chernyaev, (Moscow: Ves Mir, 2006), pp. 495-504 [Translated by Anna Melyakova for the National Security Archive.] <https://nsarchive.gwu.edu/document/16137-document-23-record-conversation-between>

de biliyorsunuz. NATO birlikleri DAC topraklarında olmayacak. Sizi doğru anladıysam, Sovyet birlikleri oradayken, üç ila dört yıl boyunca NATO'nun eylem alanının eski DAC topraklarına genişlemesini istemiyorsunuz. Sovyet birliklerinin geri çekilmesinden sonra DAC toprakları NATO'nun alanına girecek.”

Gorbaçov, “Birleşik Almanya NATO üyesidir. Fiili olarak eski Doğu Almanya bölgesi, Sovyet birlikleri orada olduğu sürece NATO'nun operasyon alanına girmeyecek. Bu arada, birleşik Almanya'nın egemenliği hiçbir şekilde sorgulanmaz. Geçiş dönemi sona erdiğinde, Sovyet birliklerinin geri çekilmesiyle ilgili müzakerelere başlayabiliriz.” diyerek tamamladı.

İki Almanya'nın birleşmesi sürecinde NATO'nun Avrupa'daki varlığı ve geleceği konusunda yapılan müzakerelerin dönemeç noktası özelliği taşıyan önemlilerini özetledik. O yıllarda CIA Başkanlığı görevinde bulunan Robert Gates, 1999'da NATO'nun ilk genişleme adımı gündeme geldiğinde, ABD yönetiminin Gorbaçov ve öteki Sovyet yöneticilerini, genişlemenin “olmayacağına inandırarak” kandırdığını belirtti.¹ Teksas A&M Üniversitesi Bush School öğretim üyesi Joshua R. Itkowitz Shiffrinson, iki yüzlü davranan ABD'nin Gorbaçov'u NATO'nun “yeni Avrupa güvenlik yapısının bir alt birimi olacağına inandırdığını” ama Avrupa'daki “kendi hegemonyasını garantileme” yönünde hareket ettiğini yazdı.² Rusya Federasyonu Devlet Başkanı Vladimir Putin de 2007 yılında Münih Güvenlik Konferansı'nda yaptığı konuşmada, ABD'nin Sovyet yönetimini aldattığına işaret etti.

ABD'nin Sovyet yönetimini NATO'nun genişlemeyeceği konusunda aldattığı doğrudur. Sovyetler'in Alman uzmanı olarak görüşmeler sürecinin başından sonuna içinde yer alan Falin, bu durumu daha o sıralarda, hatta görüşmeler sürecinin erken bir aşamasında saptamış ve aşağıdaki mektupla Gorbaçov'u uyarılmıştı. Mektup aynı zamanda Gorbaçov'a örtülü bir eleştiri metniydi. Değil mi ki Gorbaçov Mitterrand'a “ABD NATO'yu dünyayı yönetme kurumu yapmak istiyor.” demesine karşın, Kohl'a “NATO olumlu yönde değişiyor.” gibi tam tersi görüşler ileri sürdü.

FALİN'İN GORBAÇOV'A UYARISI

İngiltere ve Fransa biraz daha pasif konumda kalsa da, ABD ve FAC, ısrarla ve amaçlı bir şekilde, Alman birliğinin tüm iç ve dış yönlerinin 2+4 müzakere sürecinin dışında çözüleceği bir duruma doğru götürüyor ve Sovyet Birliği bir oldubitti ile karşı karşıya kalacaktır. Kamuoyu, özellikle “demokratik çoğunluğun” görüşünün net olduğu konularda, “altı” devletten hiçbirinin veto yetkisine sahip olmaması gerektiği tezine çaktırmadan ayarlanıyor. Batılı devletler, kendi aralarında ön anlaşmalar yaparak özünde görüş birliği ilkesini ihlal ediyorlar. Bush ile Malta'da ve Bush ile Moskova ve Ottawa'da yapılan görüşmeler kıyaslanınca, SSCB'nin ve ABD'nin anahtar konulardaki konumları çok çok farklılaşmıştır.

Washington'un ve Bonn'unkiler gibi davranışlara kaynaklık eden güdü anlaşılmaz değil: Sovyetlerin manevra özgürlüğü şimdi son derece sınırlı ve Batı artık ciddi bir sürtüşme riskine girmeden uzun vadeli emellerini maksimum düzeyde gerçekleştirebiliyor. SSCB'nin çıkarlarının orantılı bir şekilde dikkate alınmasını dışlamayan daha dengeli bir yaklaşımın savunucularının sesleri, yapıcı gelişmenin sürmesini sağlamak adına duyulamaz oluyor.

Batı'nın taktığının temel bir özelliği, yalnızca NATO üyelerini değil, aynı zamanda Varşova Pakı müttefiklerimizi de yoğun bir şekilde devşirmektir. Amaç çıplak gözle görülecek kadar açıktır; SSCB'yi yalnızlaştırmak, onu “altı” içinde ve “35” toplantısında kendi başına bırakmak.

Öncelikle aşağıdaki konularda çok kesin bir Sovyet pozisyonu ortaya koymak acilen gerekli görünüyor:

1. Barış antlaşması. Sovyetler Birliği'nin İkinci Dünya Savaşı'nın nihai çözümlü için [ne] hukuki geçerliliği olmayan seçenekleri (deklarasyonlar, muhtırlar, vb. vb.) [ne de] barışın ana unsurlarını (savaş sonrası sınırlar ve Almanya'nın askerî yükümlülükleri; dört taraflı müttefiklerin kararlarının kaderi ve nihai haklar vs..) ayırarak niteliksel olarak farklı anlaşmalara koyma çabalarını neden kabul edilebilir olarak değerlendirmedeği gösterilmelidir.

Savaşın ve barışın temel sorunlarının zaman aşımına uğradığını ileri sürmek kabul edilemez. Belli çevrelerin bir barış antlaşması yapmaktan ısrarla kaçınma arzusu, yalnızca uyanık olmaya yöneltebilir ve bizatihi barış antlaşması lehine ek bir sav olur.

¹ Robert Gates, University of Virginia, Miller Center Oral History, George H.W. Bush Presidency, July 24, 2000, p. 101. https://nsarchive.gwu.edu/briefing-book/russia-programs/2017-12-12/nato-expansion-what-gorbachev-heard-western-leaders-early#_edn1

² Joshua R. Itkowitz Shiffrinson, “Deal or No Deal? The End of the Cold War and the U.S. Offer to Limit NATO Expansion”, *International Security*, Spring 2016, Cilt. 40, No. 4, s. 7-44.)

Her hâlıkârda, hukuki önemi ve fiili kapsamı bakımından bir barış Antlaşması'na eşdeğerde uygun bir belge imzalanıncaya kadar, SSCB, Yalta ve Potsdam anlaşmalarına, Koşulsuz Teslim Olma Yasası'na ve Almanya'nın Yenilgisi Bildirisine imza koyarak üstlendiği hak ve sorumluluklardan vazgeçmeyecektir. Bu anlaşmalar ve bildirimler mevcut uluslararası hukukun parçasıdır ve BM Şartı'na yansıtılmıştır.

SSCB, barış anlaşmasının şekli ve özü itibarıyla, DAC ve FAC temsilcilerinin süreçteki diğer katılımcılarla eşit hareket edeceği yapıcı diyalogu başlatır. Almanya'nın uluslararası topluma karşı yükümlülüklerini, yani Alman birliğinin dış cephesini tanımlamaktan söz edeceğimiz için, barış anlaşması meselesinin 2+4 müzakerelerinin konusu olması bütünüyle mantıklı.

"Altı" grubunun Polonya, Yugoslavya, Çekoslovakya ve Hitler'in saldırganlığının ve işgalinin kurbanı olan diğer devletlerle yakın temas hâlinde, belgenin metnini hazırlama görevini üstlenmesi gerektiğini önerebiliriz. Belge daha sonra silahlı kuvvetleri Almanya ile savaşa katılan bütün ülke hükümetlerinin imzalarına açılacaktır.

Eski "yenenler-yenilenler" ikileminden kaçınmak için, çerçevesini barış antlaşması olarak değil "barış yasası" olarak çizdiğimiz gibi, anlaşmanın farklı taraflarının statü farkını vurgulayan terminolojiyi dikkatli bir şekilde kullanabiliriz. Deneyim birikimi (Moskova ve diğer "Doğu" antlaşmaları, FAC'ın özellikle Fransa ile varmış olduğu bir dizi anlaşma), arzu edilen durumu, Almanlar arasında ayrımcılık yapmadan, amaca zarar vermeksizin, uygun biçimde tanımlamamıza ve beyan etmemize ve böylece "Versailles sendromu"ndan kaçınmamıza izin verir.

Dolayısıyla, şiddetin ulusal politika aracı olarak kullanılmasının reddedilmesi ilkesi böylesi bir belgenin temeli yapılabilecektir. Buna, üçüncü ülke ya da ülkeler grubunun Alman topraklarını kullanarak Avrupa'da veya Avrupa dışında herhangi birine yönelik bir güç politikası yürütmesini yasaklama yükümlülüğü eşlik edecektir. Sovyet çıkarları, böyle bir yapıda güvenilir yasal korumaya kavuşacaktır.

[...] Her ne kadar zaman tersine ilerlese ve bu da önemli görünüyor olsa da, burada, barış antlaşmasının, Almanya'nın birleşmesini pan-Avrupa süreciyle birleştirmek için tek şansımız olduğunu belirtmek yerinde olacaktır.[...]

2. Birleşik Almanya'nın askerî statüsü. Her şey Batı'nın bu konuda genel bir mücadeleye karar verdiğini gösteriyor. Çekici olmayan bazı fikirlerin ifade edildiği ilk kafa karışıklığından sonra (FAC'nin NATO'nun askerî kanadından çıkarılması; Almanya'nın eşzamanlı olarak NATO'ya ve Varşova Pakti'na katıl-

ması; pan-Avrupa barışına etkinlik kazandırmak için Alman topraklarında silahlanmayı sınırlama adımları; Almanya'nın ve diğerlerinin nükleer silahlardan kısmi arındırılması olasılığı), şimdi ABD'nin ve FAC'ın yanı sıra Atlantik ittifakı liderliğinin yaklaşımlarının haftadan haftaya sertleşmesine tanık oluyoruz.

Genscher zaman zaman Avrupa kolektif güvenliği yönünde hareketi hızlandırma, "NATO'yu ve Varşova Pakti'nı onun içine lağvetme" tartışmasını sürdürüyor.

Silahsızlanmanın pan-Avrupa sürecinin "özü" olması gerektiğine ilişkin açıklamalar da onun. Ancak Batı Alman sosyal demokratları ve Ortak Pazar ülkelerindeki kimi sol partiler dışında çok az insan Genscher'i duyuyor.

Konu, Almanya'nın NATO'ya "tam" katılımı gibi duruyor. Alman topraklarını blok altyapısından çıkarma düşüncesi reddediliyor. Daha önce propaganda düzleminde, gelecekte birleşik Almanya üzerinde sadece "kontrol" vurgusu yapılırken, şimdi Avrupa'da bir "istikrar faktörü" olarak ittifakın etkinliğini korumanın önemine işaret ediyorlar. Çok yakınlarda bile Almanya'nın NATO üyeliğine "geçici bir seçenek" denilirdi. Ancak belli bir noktadan sonra gelecekte de var olacak seçenek olarak sunulmaktadır. Mart öncesinden beri "taviz" in bedeli (NATO'nun DAC'a genişletilmemesi) yükseltiliyor; yaklaşık bir ay önce kendi çevrelerinde bu yükümlülüğün "kriz durumlarında" uygulanamayacağını tartışmaya başladılar.

G. Bush ve M. Thatcher arasında Bermuda'da yapılan görüşmede, Almanya'nın NATO üyeliği, Atlantik ittifakını korumanın bir koşulu olarak nitelendirildi. Almanya'nın askerî tarafsızlığı fikri tamamen çıkarıcı gerekçelerle reddediliyor: Atlantik bloğu, daha en başından Alman topraklarının Amerikan "ileri üs" askerî doktrinine göre kullanılması ve FAC'ın bu doktrinin uygulanmasına katılması temelinde inşa edilmişti.[...]

Uzun vadeli çözüm olarak pan-Avrupa seçeneği mücadelesini ileri götürecek kaynaklarımız var mı? SSCB'nin Avrupa politikası, DAC'da Alman Sosyalist Birlik Partisinin çöküşünden bu yana, bunalımda değilse bile, bir bekleme ve derin düşünme dönemine girdi. Batı SSCB'nin çıkarlarına saygı duyacağına söz vere vere bizi geçiyor, ancak pratikte adım adım bizi "geleneksel Avrupa" dan ayırıyor. Son altı ayı özetlersek, kıta ülkelerinin kurmaya başladığı somut görev olan "Ortak Avrupa Evi" nin artık bir seraba dönüştüğü sonucuna varmak gerekir.

Düşününce akla şu sonuç gelecektir doğal olarak: Avrupalılara, özellikle de Almanlara, umutlarına bir kez daha ihanet edilebileceğini göstermek için her şeyi kullanmalıyız. "Soğuk Savaş" savunucuları, barışçıl geleceği ve çeşitlilik

alanlarının karşılıklı yarar sağlaması garanti altına alınmış istikrarlı bir Avrupa yerine, çatışmacı siyaset çağını sürdürmek için güçleri yeniden gruplandırmayı dayatıyorlar. Bize inanmalarını ve anlamalarını sağlamak için bazı parantezleri açmamız ve ABD'nin Cenevre ve Viyana'daki pozisyonunu, eşit standartları kabul etmekteki inatçı isteksizliğini, her iki gücün çıkar dengesini bozmayacak herhangi bir yükümlülük üstlenmemek için meseleleri yapay biçimde ayırma çabalarını eleştirel bir şekilde yeniden değerlendirmemiz gerekecektir. Sovyet tarafı esnekliği, iyi niyeti ve uyumluluğuyla Washington'u şımarttı. Amerikalılar, bizim yapıcı tutumlarımızdan, arkasından SSCB'nin haklı olarak beklediği sağduyunun ve basit anlayışlılığın tam tersi sonuçlar çıkarıyorlar.

Bundan böyle başarı için olmazsa olmaz koşul (*sine qua non*) sağlam durmaktır. Batı tarafı, müzakerelerdeki bütün esnekliğimizle birlikte, SSCB'nin, kendisine büyük baskı uygulama çabaları da dâhil, neye mal olursa olsun bağlı kalacağı nerede ne tür sınırlar olduğunu daima hissetmelidir.¹

Türkiye'nin NATO öyküsü incelenirken, bu çalışmanın doğrudan konusu olmasa da, ABD'nin Türk siyasetini denetleme ve düzenleme aygıtı olan gizli NATO'ya hiç değinmemek olmaz. Aslında bu konuda 12 Mart darbesinden bugüne tanıklıklara dayalı çokça değerli araştırma yayınlandı.²

Dışarıdan askerî bir savunma paketi gibi görünen NATO, altında bambaşka bir şeyi, ABD'nin Avrupa ülkelerindeki gizli iktidar aygıtını (stay behind) saklıyor. Türkiye'de "kontrgerilla", "Gladyo", "SüperNATO" diye adlandırılan operasyonel gizli aygıt, ABD'nin "Soğuk Savaş" politikasının üç bacağından

biriydi (öbür ikisi savaşa hazırlık ve nükleer caydırıcılık) ve daha çok bulunduğu ülkedeki siyasi nizamı ABD lehine düzene koymak için kurulmuştu.¹ "Stay behind" in hem teorisi ve hem kuruluşu, görüşleri Truman Doktrini'ne ve Marshall Planı'na yön veren George Kennan'ın eseri idi. Mayıs 1947'de Dışişleri Bakanı George Marshall tarafından Politika Planlama Dairesi'ni (Office of Policy Planning) kurmakla görevlendirilen Kennan, Sovyetler Birliği ile askerî çatışma yerine, Sovyetler'i çevrelemeyi ve Avrupa ülkelerinde gizli operasyonlarla komünizmi yok etmeyi savunuyordu.

"Stay behind", aslında NATO'nun kuruluşundan önce faaliyete geçti. 30 Haziran 1947'de, dönemin Fransa İçişleri Bakanı Edouard Depdeux, hükümeti devirmeyi amaçlayan ve aşırı sağcılardan oluşan "Plan Blue"² adlı gizli bir ordunun 1946 yılı sonlarında açığa çıkarıldığını açıkladı. Depdeux'nun oldukça ayrıntılı açıklamasına göre, Amerikan istihbarat örgütü ve İngiliz istihbarat örgütü tarafından yönetilen gizli ordu, 1947 Temmuz'u sonunda ya da 6 Ağustos'ta darbe yapmaya hazırlanıyordu. Bunun için terör eylemleri düzenlenecek, toplumsal gerginlik tırmandırılacaktı. Hatta milli kahraman ve savaştan sonraki ilk Başbakan General Charles de Gaulle'e suikast bile planlanmıştı.

Sosyalist Parti mensubu İçişleri Bakanı Depdeux yapılacak bir hükümet darbesini haber vermiyor, aslında yapılmış bir darbeyi ifşa ediyordu. Kendi partisine mensup Başbakan Paul Ramadier, seçimlerden yüzde 29 oy oranıyla en büyük parti olarak çıkan Fransa Komünist Partisine (FKP) mensup bakanları, doğrudan ABD Başkanı Harry S Truman'ın baskısıyla ve Fransa'yı Marshall Yardımı'ndan yararlandırmama şantajı yapması üzerine, 4 Mayıs'ta hükümetten atılmıştı. Savaştan sonraki ilk hükümeti kuran General de Gaulle da aynı baskıyla karşı karşıya kalmış, General komünist bakanları atmak yerine istifa etmişti.

Komünist bakanların hükümetten atılması büyük tepki topladı. Sendika konfederasyonu CGT, ardı arkası gelmeyen grevler başlattı, FKP büyük kitle gösterileri düzenledi. İçişleri Bakanı Depdeux, o koşullarda Fransa hal-

¹ Mikhail Gorbachev i germanskii vopros, edited by Alexander Galkin and Anatoly Chernyaev, (Moscow: Ves Mir, 2006), pp. 398-408. Translated by Svetlana Savranskaya. Aktaran <https://nsarchive.gwu.edu/document/16130-document-16-valentin-falin-memorandum-mikhail>

² Kısa bir liste: Talat Turhan, *Bomba Davası Savunma*, İleri Yayınları, 1986; Talat Turhan, *Kontrgerilla Cumhuriyeti, Açıklamalar Belgeler Gerçekler*, Tüm Zamanlar Yayıncılık, 1993; Talat Turhan, *Çeteleşme-Kontrgerilla Gladio Susurluk Telekulak*, Sorun Yayınları, 1999; Uğur Mumcu, *Papa Mafya Ağca*, Tekin Yayınevi, Dördüncü Basım, 1987; Uğur Mumcu, *Silah Kaçakçılığı ve Terör*, Tekin Yayınevi, 1981; Uğur Mumcu, *Kontrgerilla Öğretileri*, UMAG; *Resmi Belgelerle Kontrgerilla ve MHP, CIA'nın Türkiye'deki Kontrgerilla Teorisi ve Uygulaması*, Aydınlik Yayınları, Birinci Baskı Aralık 1978; Ferit İlsever, *Kontrgerilla I Teorisi, II Örgütlenmesi, III Belgelerle Olaylar*, Kaynak Yayanları; Daniele Ganser, *NATO'nun Gizli Orduları, Gladio Operasyonları, Terörizm ve Avrupa Güvenlik İlkeleri*, Türkçesi: Gülşah Karadağ, Güncel Yayıncılık, Üçüncü Basım: Ocak 2006, s. 391-430.

¹ Talat Turhan, 1970'lerden sonra sık sık kontrgerillanın cumhurbaşkanına ve başbakana dahi emir verebildiğini savundu. Turhan'ın iddialarını teyit eden belgeleri araştırarak ortaya çıkaran Dr. Erhan Çiftçi, 2023 Haziran'ında kamuoyuna açıkladı. Çiftçi'nin açıkladığı belgeler ekler bölümünde görülebilir.

² Mavi Plan. Savaştan sonraki hükümetlerde iktidarı paylaşan Fransa Komünist Partisinin bayrağının kızıl olmasından hareketle, gizli örgüt, kızılı bertaraf etmek ve Fransa'yı mavileştirme amacını vurgulamak için Mavi Plan adını almıştı.